JULKISASIAMIEHEN RATKAISUEHDOTUS
GIUSEPPE TESAURO
13 päivänä marraskuuta 1997 *

1. Arrondissementsrechtbank te Amsterdam on tässä asiassa esittänyt yhteisöjen tuomioistuimelle ennakkoratkaisukysymyksen kauppaan liittyvistä teollis- ja tekijänoikeuksien näkökohdista tehdyn sopimuksen (jäljempänä TRIPS-sopimus) 50 artiklan 6 kohdan tulkinnasta; tämä sopimus on Maailman kauppajärjestön perustamissopimuksen (jäljempänä WTO:n perustamissopimus) liitteenä 1 C.

Tarkemmin sanottuna kansallinen tuomioistuin kysyy, kuuluuko asiaa koskevien kansallisten säännösten mukaisesti annettu väliaikaismääräys TRIPS-sopimuksen 50 artiklassa tarkoitetun turvaamistoimenpiteen käsitteen alaan.

Asiaa koskevat oikeussäännöt

2. WTO:n perustamissopimus ja sen ohella muut tätä alaa koskevat sopimukset, muun muassa TRIPS-sopimus, on yhteisön puolesta hyväksytty Uruguayn kierroksen monenvälisissä kauppaneuvotteluissa (1986—1994) laadittujen sopimusten tekemisestä Euroopan yhteisön puolesta yhteisön toimivaltaan kuuluvissa asioissa 22 päivänä joulukuuta 1994 tehdyllä neuvoston päätöksellä 94/800/EY. [1] Mainitut sopimukset on julkaistu päätöksen liitteinä. [2]

3. TRIPS-sopimuksen III osassa on määräyksiä, joilla pyritään varmistamaan "[t]eollis- ja tekijänoikeuksien täytäntöönpano". Tämän vuoksi "[j]äsenten tulee varmistaa, että tässä osassa määritellyt täytäntöönpanoon liittyvät menettelyt ovat käytettävissä niiden kansallisen lainsäädännön mukaisesti siten, että ne mahdollistavat tehokkaat toimet tässä sopimuksessa tarkoitettujen teollis- ja tekijänoikeuksien loukkauksia vastaan, mukaan lukien joutuisat oikeuskeinot loukkausten torjumiseksi samoin kuin oikeuskeinot vastaisten loukkausten ehkäisemiseksi. Näitä menettelyjä tulee soveltaa siten, että vältetään esteiden syntyminen lailliselle kaupalle ja että luodaan takeet menettelyjen väärinkäyttöä vastaan" (41 artiklan 1 kohta). Sopimuksessa on lisäksi määrätty, että "[o]ikeusviranomaisilla tulee olla oikeus määrätä osapuoli lopettamaan loukkaava toimi, muun ohella estääkseen teollis- ja tekijänoikeutta loukkaavia tavaroita siirtymästä

* Alkuperäinen kieli: italia.

1 — EYVL L 336, s. 1.

2 — TRIPS-sopimuksen osalta ks. EYVL L 336, s. 213.

toimialueellaan markkinoille välittömästi niiden tulliselvityksen jälkeen. Jäsenet eivät ole velvollisia antamaan sellaista oikeutta sellaisten tavaroiden osalta, jotka asianomainen on hankkinut tai tilannut ennen kuin hän tiesi tai hänellä oli perusteltua aihetta tietää, että ryhtyminen sellaiseen tavaraan loukkaisi teollis- tai tekijänoikeutta" (44 artiklan 1 kohta).

On vielä muistutettava, että TRIPS-sopimuksen 50 artiklassa eli määräyksessä, jonka tulkintaa kansallinen tuomioistuin on pyytänyt, määrätään seuraavaa, siltä osin kuin määräyksellä on merkitystä tässä asiassa:

"1. Oikeusviranomaisilla tulee olla oikeus määrätä nopeista ja tehokkaista turvaamistoimenpiteistä,

a) joilla estetään niiden tuomiopiirissä teollis- tai tekijänoikeuden loukkaaminen ja erityisesti maahantuotujen tavaroiden pääsy markkinoille tulliselvityksen jälkeen;

b) jotka tähtäävät olennaisen todistusaineiston turvaamiseen, milloin rikkomusta on aihetta epäillä.

2. Oikeusviranomaisilla tulee olla oikeus päättää turvaamistoimenpiteistä toista osapuolta kuulematta, milloin se katsotaan perustelluksi, erityisesti jos viivytys todennäköisesti aiheuttaisi korvaamatonta vahinkoa oikeudenhaltijalle, tai milloin on ilmeinen todistusaineiston hävittämisen vaara.

— —

4. Mikäli turvaamistoimiin on ryhdytty toista osapuolta kuulematta, tälle pitää ilmoittaa asiasta viipymättä ja viimeistään välittömästi toimenpiteisiin ryhtymisen jälkeen. Asian uudelleenkäsittely, johon liittyy oikeus tulla kuulluksi, tulee järjestää vastaajan pyynnöstä kohtuullisessa ajassa toimenpiteistä ilmoittamisen jälkeen sen ratkaisemiseksi, onko turvaamistointa muutettava taikka onko se kumottava tai pidettävä voimassa.

— —

6. Jollei 4 kohdasta muuta johdu, tulee 1 ja 2 kohdassa tarkoitetut toimenpiteet vastaajan vaatimuksesta kumota tai niiden vaikutukset muuten poistaa, jos pääasiaa ei ole pantu vireille kohtuullisessa määräajassa, jonka pituuden toimenpiteestä määräävä oikeusviranomainen päättää, jos jäsenen lainsäädäntö

niin sallii tai, jos tuomioistuimella ei ole sellaista määräysvaltaa, määräaika ei saa [olla] yli 20 työpäivää tai 31 kalenteripäivää riippuen siitä, kumpi niistä on pidempi.

7. Jos väliaikainen toimenpide on kumottu tai se raukeaa hakijan toimenpiteen tai laiminlyönnin vuoksi tai myöhemmin todetaan, että mitään teollis- tai tekijänoikeuden loukkausta tai sellaisen uhkaa ei ole ollut, oikeusviranomaisilla tulee olla oikeus määrätä vastaajan vaatimuksesta hakija suorittamaan vastaajalle asianmukainen korvaus näiden toimenpiteiden aiheuttamasta vahingosta.

8. Siinä laajuudessa kuin turvaamistoimenpiteistä voidaan päättää hallinnollisessa menettelyssä siinä noudatettavien periaatteiden tulee olennaisesti vastata tässä luvussa tarkoitettuja periaatteita."

4. Asiaa koskevien kansallisten säännösten osalta on aluksi todettava, että *Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering*in (Alankomaiden siviiliprosessilaki; jäljempänä siviiliprosessilaki) 289 §:n mukaan "[a]sioissa, joissa asianosaisten etujen turvaamiseksi on asian kiireellisyyden vuoksi tarpeen ryhtyä välittömiin väliaikaisiin toimenpiteisiin, tätä koskeva vaatimus voidaan esittää istunnossa, jonka tuomioistuimen puheenjohtaja tätä tarkoitusta varten järjestää määräämänään arkipäivänä" (1 momentti). Tällaisen tilanteen osalta siviiliprosessilain 290 §:n 2 momentissa täsmennetään, että asianosaiset voivat omasta aloitteestaan tulla saapuville istuntoon, jolloin hakijaa täytyy istunnossa edustaa asianajaja, kun taas vastapuoli voi esiintyä henkilökohtaisesti tai valtuuttaa asianajajan asiamiehekseen. Asianosaisille on siis taattu mahdollisuus tulla kuulluksi kontradiktorisen periaatteen mukaisesti.

Tuomioistuimen puheenjohtajan antamasta väliaikaismääräyksestä, joka sisältää perustelut ja on kirjallinen, saadaan valittaa Gerechtshofiin kahden viikon kuluessa määräyksen antamisesta, ja näin voidaan tehdä silloinkin kun määräys ei ole täytäntöönpanoperuste (295 §:n 1, 2 ja 3 momentti). Jos Gerechtshofin tuomioon haetaan muutosta kassaatiovalituksella, muutoksenhakukirjelmä on jätettävä kuuden viikon kuluessa tuomion antamisesta (295 §:n 4 momentti). Lopuksi on todettava, että siviiliprosessilain 292 §:ssä on säädetty periaatteesta, jonka mukaan väliaikaisia toimenpiteitä koskevat päätökset eivät vaikuta pääasiassa annettavaan ratkaisuun. Väliaikaismääräys on täytäntöönpantavissa, vaikkei pääasian oikeudenkäyntiä käytäisikään, eikä mahdollisen pääasiakäsittelyn vireille panemiselle ole säädetty määräaikaa. Tässä yhteydessä on syytä korostaa sitä kansallisen tuomioistuimenkin ennakkoratkaisupyynnössä painottamaa seikkaa, että vaikka asianosaiset voivat samanaikaisesti panna vireille pääasian oikeudenkäynnin, "käytännössä asianosaiset asioissa, joihin TRIPS-sopimusta sovelletaan, pitävät väliaikaista toimenpidettä koskevaa päätöstä lopullisena päätöksenä".

Asian tosiseikat ja ennakkoratkaisukysymykset

5. Seuraavaksi käsitellään asian tosiseikkoja. Ranskan oikeuden mukainen kommandiittiosakeyhtiö Hermès International (société en commandite par actions) (jäljempänä Hermès) on kansainvälisten rekisteröintien R 196 756 ja R 199 735 perusteella sanamerkkityyppisen tavaramerkin "Hermès" ja sana- ja kuviomerkkityyppisen tavaramerkin "Hermès" haltija Benelux-maissa. Hermès on yritys, joka suunnittelee, valmistaa ja markkinoi muun muassa solmioita, joissa on sekä edellä mainittu sanamerkki että kuviomerkki. Näitä valikoivaa jakelujärjestelmää käyttäen markkinoituja solmioita myyvät Alankomaissa Galerie & Faïence BV, kotipaikka Scheveningen, ja Boutique le Duc, kotipaikka Zeist.

Hermès teetti 21.12.1995 Arrondissementsrechtbankin puheenjohtajan luvan perusteella kaksi takavarikkoa, joissa takavarikoitiin FHT Marketing Choice BV:n (jäljempänä FHT) myymiä solmioita, joissa oli tavaramerkki Hermès; toisessa näistä FHT:ltä itseltään takavarikoitiin kymmenen solmiota ja toisessa takavarikossa kolmansilta takavarikoitiin 453 solmiota. Hermès teki 2.1.1996 tuomioistuimen puheenjohtajalle hakemuksen, jossa se pyysi annettavaksi väliaikaismääräyksen, jolla FHT määrättäisiin lopettamaan niiden tekijän- ja tavaramerkkioikeuksien rikkominen, joiden haltija Hermès on, ja erityisesti ilmoittamaan hankkimiensa ja jo myymiensä solmioiden kokonaismäärän sekä säilyttämään solmiot, kunnes ne viedään pois. Hermès on lisäksi vaatinut, että FHT velvoitettaisiin korvaamaan Hermèsin kärsimä vahinko. Samassa väliaikaismääräystä koskevassa hakemuksessaan Hermès on lisäksi vaatinut TRIPS-sopimuksen 50 artiklan 6 kohdan mukaisesti, että tuomioistuimen puheenjohtaja määräisi pääasian vireille panemista varten 14 päivän määräajan, jonka pitäisi alkaa siitä päivästä, jolloin FHT (mahdollisesti) tekee vaatimuksen väliaikaisten toimenpiteiden kumoamisesta, tai siitä päivästä, jolloin on kulunut kolme kuukautta siitä kun tuomioistuimen puheenjohtaja antoi määräyksen, minkä jälkeen FHT ei enää voisi vaatia toimenpiteiden kumoamista.

6. Koska tuomari totesi yhtäältä, että on ensi arviolta todennäköistä, että solmiot ovat väärennöksiä, ja toisaalta, että on epätodennäköistä, että FHT olisi toiminut vilpittömässä mielessä, hän hyväksyi Hermèsin vaatimukset, lukuun ottamatta vahingonkorvauksen ennakkoa koskevaa vaatimusta.

Tuomari ei sen sijaan hyväksynyt määräaikoja koskevaa vaatimusta, koska TRIPS-sopimuksen 50 artiklan 6 kohdassa ei määrätä siitä, että määrättyjen turvaamistoimenpiteiden kumoamista koskevan vaatimuksen esittämiselle voitaisiin asettaa määräaika, joten pääasian vireille panemista koskevaa määräaikaa ei missään tapauksessa voida asettaa riippumaan siitä, että turvaamistoimenpiteen kumoamista koskevan vaatimuksen esittämiselle asetetaan, tässä tapauksessa FHT:lle, kolmen kuukauden määräaika. Tuomari oli kuitenkin epävarma siitä, olisiko silti tarpeen asettaa määräaika pääasian oikeudenkäynnin vireille panemiselle, ja hän totesi lisäksi, että kysymykseen olisi väistämättä vastattava myöntävästi, jos katsottaisiin, että Alankomaiden siviiliprosessilain 289 §:n mukaisesti määrät-

työ toimenpidettä olisi pidettävä TRIPS-sopimuksen 50 artiklassa tarkoitettuna turvaamistoimenpiteenä.

7. Kansallinen tuomioistuin on esittänyt yhteisöjen tuomioistuimelle ennakkoratkaisukysymyksen pystyäkseen ratkaisemaan, onko Hermèsille asetettava määräaika pääasian oikeudenkäynnin vireille panemista varten. Kysymys on muotoiltu seuraavasti:

"Kuuluuko kauppaan liittyvistä teollis- ja tekijänoikeuksien näkökohdista tehdyn sopimuksen 50 artiklassa tarkoitetun turvaamistoimenpiteen käsitteen alaan sellainen väliaikaismääräys, jota tarkoitetaan siviiliprosessilain 289 §:ssä ja sitä seuraavissa pykälissä, joiden mukaan tuomioistuimen puheenjohtajalta voidaan vaatia väliaikaismääräystä välittömiin väliaikaisiin toimenpiteisiin ryhtymisestä asiassa?"

Alustavat huomiot

8. Siitä, miten kysymys on muotoiltu, ilmenee, ettei kansallinen tuomioistuin lainkaan epäile sitä, etteikö yhteisöjen tuomioistuimella olisi toimivaltaa tulkita TRIPS-sopimuksen 50 artiklaa, eikä sitä, etteivätkö yksityiset oikeussubjektit voisi vedota tähän määräykseen kansallisissa tuomioistuimissa. Kansallinen tuomioistuin on ennakkoratkaisupyynnössä sitä paitsi nimenomaisesti todennut (lyhyesti ja ytimekkäästi) yhtäältä, että koska myös yhteisö on ratifioinut TRIPS-sopimuksen sellaisenaan, "sopimuksen on katsottava olevan osa yhteisön oikeutta, mistä seuraa, että yhteisöjen tuomioistuimelle voidaan esittää kysymys EY:n perustamissopimuksen 177 artiklan nojalla", ja toisaalta, että TRIPS-sopimuksen 50 artiklalla "on välitön oikeusvaikutus".

Tältä osin on kuitenkin korostettava, että — toisin kuin kansallinen tuomioistuin näyttää katsovan — ei voida pitää selvänä ja vielä vähemmän ennalta ratkaistuna, että yhteisöjen tuomioistuimella on toimivalta tulkita TRIPS-sopimuksen 50 artiklaa ja että tällä artiklalla on välitön oikeusvaikutus. Koska toimivalta tehdä TRIPS-sopimus on jaettu yhteisön ja jäsenvaltioiden kesken, kuten yhteisöjen tuomioistuin on todennut lausunnossa 1/94,[3] on tutkittava, kuuluuko kyseessä oleva määräys yhteisön vai jäsenvaltioiden toimivaltaan, ja jos määräyksen todetaan kuuluvan jäsenvaltioiden toimivaltaan, on tutkittava, onko yhteisöjen tuomioistuimella tästä huolimatta toimivalta antaa määräyksestä tulkintaratkaisu kansalliselle tuomioistuimelle. Kyseessä olevan määräyksen väitetyn välittömän oikeusvaikutuksen osalta ei pidä unohtaa, että yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännössä on tähän asti katsottu, ettei GATT 1947 -sopimuksen määräyksillä ole välitöntä oikeusvaikutusta,[4] joten on joka tapauksessa tutkittava, miten ja missä määrin tilanne on muuttunut, kun on kyse WTO:n perustamissopimuksen määräyksistä, TRIPS-sopimuksen määräykset mukaan luettuina.

3 — Yhteisöjen tuomioistuimen 15.11.1994 antama lausunto 1/94 (Kok. 1994, s. I-5267) "yhteisön toimivallasta tehdä kansainvälisiä sopimuksia palvelujen sekä teollis- ja tekijänoikeuksien alalla".

4 — Ks. jäljempänä alaviitteissä 39, 42 ja 44 mainitut asiat.

9. Näihin kahteen kysymykseen on siis vastattava ennen kuin ryhdytään tutkimaan esitetyn kysymyksen asiasisältöä, jos tämä ylipäänsä osoittautuu tarpeelliseksi. Tässä asiassa huomautuksia esittäneet valtiot ja toimielimet ovat kiinnittäneet päähuomion juuri näihin kahteen kysymykseen, mikä ei varmastikaan ole sattumaa.

Yhteisöjen tuomioistuimen toimivalta

10. Tätä asiaa tutkittaessa lähtökohtana on väistämättä pidettävä edellä mainittua lausuntoa 1/94. Yhteisöjen tuomioistuinta oli pyydetty 'ratkaisemaan muun muassa se, oliko Euroopan yhteisöllä toimivalta tehdä kaikki ne WTO:n perustamissopimuksen osat, jotka koskevat kauppaan liittyviä teollis- ja tekijänoikeuksien näkökohtia, mukaan lukien tuotevääreennösten kauppa, jo pelkästään perustamissopimuksen 113 artiklan nojalla vai tämän artiklan sekä 100 a artiklan ja/tai 235 artiklan yhdistettyjen määräysten nojalla, ja yhteisöjen tuomioistuin katsoi, että "yhteisöllä ja sen jäsenvaltioilla on jaettu toimivalta TRIPS-sopimuksen tekemiseksi". [5]

Yhteisöjen tuomioistuin on päätynyt tähän kantaan todettuaan, että vaikka teollis- ja tekijänoikeuksien ja tavarakaupan välillä on yhteys, henkinen omaisuus ei kuulu kauppapolitiikan alaan. Tarkemmin sanottuna yhteisöjen tuomioistuin tarkasteli ensin toimenpiteitä, joilla pyritään estämään tavaravääreennösten pääsy yhteisöön ja joista oli jo säädetty perustamissopimuksen 113 artiklaan perustuvassa yhteisön lainsäädännössä ja jotka siten kuuluivat yhteisön yksinomaiseen ulkoiseen toimivaltaan. Vaikka yhteisöjen tuomioistuin myönsikin, että teollis- ja tekijänoikeuksia koskevilla säännöksillä on yhteys tavarakauppaan ja että ne voivat vaikuttaa siihen, se ei kuitenkaan katsonut, että teollis- ja tekijänoikeuksia koskevat säännökset vielä tämän perusteella kuuluisivat perustamissopimuksen 113 artiklan erityiseen soveltamisalaan ja näin ollen yhteisön yksinomaiseen ulkoiseen toimivaltaan. [6] Yhteisöjen tuomioistuin ei ole myöskään katsonut, että tällainen toimivalta voisi perustua johonkin vaihtoehtoiseen oikeudelliseen perustaan, kuten perustamissopimuksen 100 a ja/tai 235 artiklaan, tai sisäisen ja ulkoisen toimivallan rinnakkaisuuteen. Tältä osin yhteisöjen tuomioistuin on yhtäältä todennut, että nämä artiklat eivät voi sellaisenaan luoda yhteisön yksinomaista toimivaltaa; toisaalta yhteisöjen tuomioistuin on muistuttanut periaatteesta, jonka mukaan yhteisö voi saada yksinomaisen ulkoisen toimivallan ainoastaan, jos se on todellisuudessa käyttänyt sisäistä toimivaltaansa koko sillä alalla, josta on kyse, ja vain silloin, kun rinnakkaisuus on

5 — Edellä alaviitteessä 3 mainittu lausunto 1/94, 105 kohta.

6 — Eräs niistä syistä, jotka saivat yhteisöjen tuomioistuimen omaksumaan tämän kannan, oli se, että muutoin olisi kolmansien maiden kanssa tehdyillä sopimuksilla, joilla pyritään teollis- ja tekijänoikeuksien täytäntöönpanon yhdenmukaistamiseen maailmanlaajuisesti ja samalla yhteisönlaajuisesti, voitu muuttaa niitä menettelysääntöjä tai äänestystapoja, joista on määrätty perustamissopimuksessa alan yhdenmukaistamiseksi 100, 100 a ja 235 artiklan nojalla ja jotka poikkeavat 113 artiklassa määrätyistä. Yhteisöjen tuomioistuin totesi myöskin, ettei merkitystä ole sillä aikaisemmalla käytännöllä, joka on muodostunut toimenpiteistä, joita yhteisö on toteuttanut itsenäisesti tai jotka on sisällytetty 113 artiklan nojalla tehtyihin ulkosopimuksiin, ja tämä johtuu pääasiallisesti siitä, että näissä tapauksissa kyse on ollut ainoastaan täydentävistä toimista (lausunnon 60— 70 kohta).

välttämätöntä, jotta sisäistä toimivaltaa voitaisiin käyttää tehokkaasti. [7]

11. Nyt esillä olevaa asiaa silmällä pitäen on muistutettava, että muutamat jäsenvaltiot väittivät lausunnon 1/94 yhteydessä esittämissään huomautuksissa, että "TRIPS-sopimuksen määräykset, jotka koskevat teollis- ja tekijänoikeuksien tehokkaan suojan takaamiseksi toteutettavia toimenpiteitä, kuten toimenpiteitä oikeudenmukaisen ja tasapuolisen menettelyn takaamiseksi, sääntöjä, jotka koskevat näytön esittämistä, oikeutta tulla kuulluksi, päätösten perustelua, muutoksenhakuoikeutta, *välitoimia* ja vahingonkorvausta, kuuluvat jäsenvaltioiden toimivaltaan". Tällaisten väitteiden osalta yhteisöjen tuomioistuin on todennut, että "[y]hteisöllä on varmasti toimivalta yhdenmukaistaa näitä asioita koskevia kansallisia sääntöjä, sikäli kuin nämä perustamissopimuksen 100 artiklan sanamuodon mukaisesti 'suoraan vaikuttavat yhteismarkkinoiden toteuttamiseen tai toimintaan'. Tosiasia on, että yhteisön toimielimet eivät ole tähän mennessä käyttäneet valtuuksiaan 'teollis- ja tekijänoikeuksien täytäntöönpanon alalla', lukuun ottamatta edellä mainittua asetusta N:o 3842/86 — — tuotevääränn östen vapaaseen liikkeeseen luovutuksen kieltävistä toimenpiteistä". [8]

Yhteisöjen tuomioistuin toisin sanoen katsoi, ettei teollis- ja tekijänoikeuksien suojaamiskeinojen alaa voida pitää jäsenvaltioille varattuna alueena, koska on varmaa, että myös tämän alan yhdenmukaistaminen kuuluu yhteisön toimivaltaan, silloin kun se vaikuttaa yhteismarkkinoiden toimintaan; yhteisöjen tuomioistuin kuitenkin myös tunnusti, että tätä toimivaltaa ei ollut tuohon mennessä käytetty sisäisellä tasolla tai oli käytetty vain vähäisessä määrin ja että yhteisön yksinomaisen ulkoisen toimivallan syntymisen edellytys ei siksi vielä ollut täyttynyt. Näin ollen teollis- ja tekijänoikeuksien suojaamista koskevien normien ydinsisällön osalta yhteisön yksinomaista ulkoista toimivaltaa voitiin lausunnon antamishetkellä pitää ainoastaan potentiaalisena. Kuten asian käsittelyn aikana on todettu, tilanne ei ole tähän päivään mennessä muuttunut. Ongelma on siis pysynyt samana siten, että toimivalta TRIPS-sopimuksen kaltaisen sopimuksen tekemiseen on edelleenkin jaettu jäsenvaltioiden ja yhteisön kesken [9] ja että erityisesti toimivalta

7 — Tältä osin lausunnossa täsmennetään, että rinnakkaisuus syntyy, kun sisäisellä tasolla säädetään yhteisiä normeja, joihin kansainväliset velvoitteet voivat vaikuttaa (102 kohta). TRIPS-sopimusta koskeva toimivalta ei siis voi olla yksinomaista, sillä vaikka onkin totta, että teollis- ja tekijänoikeuksien alalla on säädetty johdannaisen oikeuden normeja kyseistä sisäistä toimivaltaa käyttäen, on myös totta, että yhdenmukaistaminen on ollut ainoastaan osittaista ja että monilla osa-alueilla yhdenmukaistamiseen ei ole tarkoitus ryhtyä eikä yhdenmukaistamissäännöksiä ole annettu (103 kohta). Yhteisöjen tuomioistuin on todennut myös, että yksinomaista ulkoista toimivaltaa ei voida johtaa myöskään tulkitsemalla 26.4.1977 annettua lausuntoa 1/76 (Kok. 1976, s. 741) niin, että pelkästään siitä, että yhteisölle annetaan tietyn tavoitteen (esimerkiksi sisämarkkinoiden koheesion) toteuttamiseksi sisäistä toimivaltaa, on väistämättä ja implisiittisesti seurattava, että yhteisöllä on myös ulkoista toimivaltaa. Yhteisöjen tuomioistuin nimittäin on lausunnossa 1/94 tulkinnut uudelleen lausuntoa 1/76 ja rajoittanut sen ulottuvuuden koskemaan ainoastaan kyseistä erityistapausta kuitenkaan selittämättä asiaa sen enempää (85— 100 kohta).

8 — Edellä alaviitteessä 3 mainittu lausunto 1/94, 104 kohta; kursivointi tässä.

9 — Tällainen asiantila voi muuttua ainoastaan siinä tapauksessa, että perustamissopimuksen 113 artiklan 5 kohtaa, sellaisena kuin se on lisättynä Amsterdamin sopimuksella, sovellettaisiin sen voimaantulon jälkeen. Siinä nimittäin määrätään, että neuvosto voi yksimielisesti komission ehdotuksesta ja Euroopan parlamenttia kuultuaan laajentaa 1— 4 kohdan soveltamisen koskemaan henkistä omaisuutta koskevia kansainvälisiä neuvotteluja ja sopimuksia, siltä osin kuin ne eivät kuulu näiden kohtien soveltamisalaan. Toisin sanoen 113 artiklan 5 kohdan nojalla voidaan yhteiseen kauppapolitiikkaan ja siis yhteisön yksinomaiseen ulkoiseen toimivaltaan sisällyttää myös henkistä omaisuutta koskevat määräykset, jotka tällä hetkellä eivät kuulu tämän toimivallan piiriin.

sopia määräyksistä, joiden osalta yhteisön toimivalta on (edelleen ja ainoastaan) potentiaalista, edelleenkin kuuluu jäsenvaltioille.

12. On lähestulkoon tarpeetonta muistuttaa siitä, että se TRIPS-sopimuksen määräys, jonka tulkintaa yhteisöjen tuomioistuimelta on tässä asiassa pyydetty, koskee turvaamistoimenpiteitä eli siis aluetta, jolla yhteisö ei vielä ole (tehokkaasti) käyttänyt (potentiaalista) toimivaltaansa sisäisellä tasolla, eli toisin sanoen aluetta, joka periaatteessa edelleen kuuluu jäsenvaltioiden toimivaltaan.

Kun edellä oleva otetaan huomioon, näyttäisi siltä, ettei yhteisöä pitäisi pitää sopimuspuolena tällaisten määräysten osalta. Edellä mainitun päätöksen 94/800/EY 1 ja 2 artikla tukevat tätä kantaa, sillä niiden mukaan sopimukset hyväksytään yhteisön puolesta "siltä osin kuin ne kuuluvat yhteisön toimivaltaan"; tämä välilause sisältyy jopa päätöksen nimeen. Toisenlaiseen lopputulokseen voitaisiin päätyä ainoastaan tulkitsemalla ilmaisua "jaettu toimivalta" siten, että toimivalta kuuluu yhtäläisesti ja samanaikaisesti yhteisölle ja jäsenvaltioille, jolloin molempien tahojen olisi yhdessä sovittava kaikkien jaetun toimivallan alaan kuuluvien päätösten tekemisestä. [10]

13. Paitsi että tällainen tulkinta näyttäisi olevan ristiriidassa ilmaisun "siltä osin kuin ne kuuluvat yhteisön toimivaltaan" kanssa, se on mielestäni myös harhaanjohtava eikä edes sovellu ongelman ratkaisemiseen. Koska ei ole olemassa keinoja, joita voitaisiin käyttää silloin, kun yhteiseen päätökseen ei päästä, esitetty tulkinta merkitsisi sitä, että sekä yhteisöllä että kullakin jäsenvaltiolla olisi jaetun toimivallan alaan kuuluvissa asioissa todellinen veto-oikeus; tämä johtaisi väistämättä koko päätösprosessin lukkiutumiseen, jolloin voitaisiin joutua pattitilanteeseen, jossa yhteisö ja sen jäsenvaltiot "pidättäytyi-

10 — Vastaavasti ks. esim. Appella, "Constitutional Aspects of Opinion 1/94 of the ECJ concerning WTO Agreement", *International and Comparative Law Quarterly*, s. 440—. Kirjoittaja toteaa, että "it should be noted that 'shared competence' does not mean that the Community and the member States have separate competence for different parts of the Agreements, as if the Community had exclusive power for certain parts of the Agreements and the member States retained their exclusive powers for others parts. It means, rather, that any decision in respect of the areas covered by the Agreement is to be decided *jointly* by the Community and the member States (s. 460, alaviite 79). Vastaavasti — ja oikein — on todettu seuraavaa: "The adoption of this procedure is therefore the expression of sharing of authority and not of concurrent authority", ks. Pescatore, *The Law of Integration*, Leiden, 1974, s. 47.

sivät äänestämästä". [11] Etenkin kun otetaan huomioon, että lausunto 1/94 on tältä osin selvä, on mielestäni katsottava, että toimivalta sopimusten tekemiseen kuuluu yhteisölle niillä aloilla, joiden osalta on jo olemassa yhteisön lainsäädäntöä, joka ei tietenkään saa olla vain osittaista tai vähämerkityksistä, kun taas tällaisen lainsäädännön puuttuessa toimivalta edelleen kuuluu jäsenvaltioille.

Lausunto 1/94 tukee tämän käsityksen oikeellisuutta. Vastatakseen komission väitteeseen, jonka mukaan toimivallan jakamisesta jäsenvaltioiden kanssa aiheutuu käytännön ongelmia, yhteisöjen tuomioistuin on nimittäin korostanut tiiviin yhteistyön välttämättömyyttä sekä tähän alaan kuuluvista sopimuksista neuvoteltaessa ja sopimuksia tehtäessä että sopimuksia täytäntöönpantaessa. [12] Siinä ei selvästikään olisi mitään järkeä, että toimivallan jakamisella olisi ymmärrettävä tarkoitettavan samasta määräyksestä päättämistä eikä suinkaan saman sopimuksen eri osista päättämistä. Ilmaisu "jaettu toimivalta" ei loppujen lopuksi voi mielestäni tarkoittaa muuta kuin sitä, että yhteisöllä ja jäsenvaltioilla edelleen on viimeinen sana omaan toimivaltaansa kuuluvilla aloilla, ainakin silloin kun vaadittu yhteistyö ei johda yhteiseen sopimukseen.

14. Vaikka tämä onkin asian yhteisöllinen puoli, ei kuitenkaan pidä unohtaa, että yhteisö ja jäsenvaltiot ovat allekirjoittaneet WTO-sopimusten muodostaman kokonaisuuden ja että suhteessa kolmansiin sopimuspuoliin niistä kukin siis on sopimuspuoli. Vaikka pitääkin paikkansa, että sopimukset on hyväksytty yhteisön puolesta ainoastaan "siltä osin kuin ne kuuluvat yhteisön toimivaltaan", on myös totta, ettei päätösasiakirjassa eikä WTO-sopimuksessa ole mitään määräyksiä toimivallasta [13] ja että yhteisö ja

11 — Tätä ongelmaa ei käsittääkseni voitaisi ratkaista hyväksymällä — itse asiassa jo liian kauan valmisteltavana olleet — käyttäytymissäännöt, joilla säänneltäisiin sitä, miten jäsenvaltiot ja yhteisö osallistuvat WTO:hon käyttäen (kukin omaa) toimivaltaansa jaetun toimivallan aloihin kuuluvissa asioissa. Siltä osin kuin sillä on tässä merkitystä, on korostettava, että käyttäytymissääntöjen luonnoksessa vahvistetaan, että ilmaisua "jaettu toimivalta" ei ole tulkittava niin, että yhteisön ja jäsenvaltioiden olisi yhteisesti tehtävä kaikki alaan kuuluvat päätökset. Käyttäytymissääntöjen luonnoksen mukaan komissio hoitaa neuvottelut, ja se on yhteisön ja jäsenvaltioiden osalta yksinomainen puhevallan käyttäjä aikaisemmin hyväksytyn yhteisen kannan yhteydessä annetun valtuutuksen nojalla, mutta jäsenvaltiot voivat kuitenkin toimia itsenäisesti, silloin kun yhteistä kantaa ei saada aikaan. Käyttäytymissääntöjen luonnoksesta ks. Van den Bossche, V., *The EC and the Uruguay Round Agreements*, University of Limburg, 1995, s. 17—.

12 — Edellä alaviitteessä 3 mainittu lausunto 1/94, 106— 109 kohta.

13 — Lausekkeet, joissa määritellään yhteisön ja jäsenvaltioiden toimivalta niiden osallistuessa yhdessä samaan sopimukseen, alkavat olla yhä yleisempiä. Ks. esim. otsonikerroksen suojelusta Wienissä 22.3.1985 tehty sopimus (EYVL 1088, L 297, s. 10) ja 10.12.1982 tehty Yhdistyneiden Kansakuntien kolmas merioikeusyleissopimus (Montego Bay). Se, että yhteisön ja sen jäsenvaltioiden toimivalta määritellään täsmällisesti ja selvästi, on lisäksi sellainen vaatimus, johon muut sopimuspuolet kiinnittävät erityistä huomiota, mistä todistaa muun muassa Yhdistyneiden Kansakuntien elintarvike- ja maatalousjärjestön (FAO) peruskirja, sellaisena kuin se on muutettuna yhteisön ottamiseksi järjestön jäseneksi, mikä tapahtui 26.11.1991. Peruskirjassa nimittäin edellytetään esitettäväksi toimivaltaa koskeva ilmoitus, jossa määritetään ne asiat, joiden osalta yhteisön jäsenvaltiot ovat siirtäneet toimivaltansa yhteisölle eli joiden osalta yhteisöllä on toimivalta toimia kansainvälisellä tasolla. Sisäisellä tasolla on lisäksi sovittu järjestelyistä, jotka koskevat "valmistelua, puhevallan käyttämistä ja äänestämistä FAO:n kokouksissa" ja joilla pyritään siihen, että yhteisön ja sen jäsenvaltioiden toiminta sovitetaan yhteen silloin, kun ne erityisissä tapauksissa käyttävät niille kuuluvaa toimivaltaa ja/tai esittävät puheenvuoroja. Tällä järjestelyllä ei kuitenkaan ole pystytty estämään kaikkia ristiriitaisuuksia, koska yhteisöjen tuomioistuintakin on jo pyydetty ratkaisemaan asiaa koskeva erimielisyys (ks. asia C-25/94, komissio v. neuvosto, tuomio 19.3.1996, Kok. 1996, s. I-1469).

sen jäsenvaltiot mainitaan perustajajäseninä samalla tavoin. [14]

Tällaisessa tilanteessa olisi tunnustettava, että jäsenvaltiot ja yhteisö muodostavat muihin sopimuspuoliin nähden yhden sopimuspuolen tai ainakin että ne ovat sopimuspuolia, jotka ovat yhtäläisesti vastuussa sopimuksen mahdollisesta noudattamatta jättämisestä. Tästä on se ilmeinen seuraus, että tällaisessa tilanteessa toimivallan jaolla on vain yhteisön sisäistä merkitystä. [15] Kuten jäljempänä nähdään, tällä seikalla väistämättä on merkitystä nyt käsiteltävänä olevaa ongelmaa ratkaistaessa.

15. Tämä huomioon ottaen on kysyttävä, mikä on TRIPS-sopimuksen asema yhteisön oikeusjärjestyksessä, erityisesti siltä osin kuin on kyse sellaisista perustavanlaatuisista seikoista kuten sitovuudesta ja toimivallasta tulkita ja soveltaa kyseisiä sopimusmääräyksiä. Ensi arviolta sanoisin, että TRIPS-sopimuksen määräykset sitovat yhteisöä ainoastaan "siltä osin kuin ne kuuluvat yhteisön toimivaltaan", eli ainoastaan niiltä osin, jotka kuuluvat sen toimivaltaan tehdä sopimuksia, joten yhteisön pitäisi olla vastuussa sopimuksesta ainoastaan näissä rajoissa.

Tämä päätelmä saattaisi myös johtaa ajattelemaan — toisin kuin mitä ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin on todennut —, että ainoastaan ne osat sopimusta tai määräysten ryhmät, jotka kuuluvat yhteisön toimivallan alaan, "ovat erottamaton osa yhteisön oikeusjärjestystä", joten yhteisöjen tuomioistuimella on toimivalta tulkita ainoastaan tällaisia määräyksiä, koska kansallisille tuomioistuimille on jätettävä toimivalta tulkita niitä sopimusten osia ja määräyksiä, joiden osalta toimivalta edelleen (ainakin tällä hetkellä) kuuluu jäsenvaltioille.

16. Neuvoston lisäksi tätä kantaa ovat tukeneet kaikki asian käsittelyn aikana huomautuksia esittäneet jäsenvaltiot, jotka ovat pyytäneet yhteisöjen tuomioistuinta toteamaan, ettei sillä ole toimivaltaa tulkita TRIPS-sopimuksen 50 artiklaa. Ainoastaan komissio on ollut eri mieltä, sillä se on katsonut, etteivät toimivalta tehdä sopimuksia ja yhteisöjen tuomioistuimen tulkintatoimivalta vastaa

14 — Ks. WTO-sopimuksen XI artikla. On kuitenkin huomautettava, että IX artiklan 1 kohdassa todetaan, että "[k]un Euroopan yhteisö käyttää äänioikeuttaan, sen äänten lukumäärän on oltava yhtä suuri kuin WTO:n jäseninä olevien jäsenvaltioiden lukumäärä". Alaviitteessä on lisäksi täsmennetty, että "Euroopan yhteisön ja sen jäsenvaltioiden äänimäärä ei missään tapauksessa saa ylittää Euroopan yhteisön jäsenvaltioiden lukumäärää".

15 — Tätä kantaa edustaa osa oikeustieteellisestä kirjallisuudesta, joka koskee yleisempää tapausta eli sekasopimuksia, siltä osin kuin niissä ei ole määräyksiä ulkoisesta toimivallasta (ks. mm. Steenbergen ja Louis, "La répartition des compétences entre les Communautés", *Les États fédéraux dans les relations internationales*, Bruxelles, 1984). Tämä käsitys on omaksuttu myös eräissä yhteisöjen tuomioistuimen kannanotoissa, sillä se on todennut, että toimivallan jako on sisäinen ongelma, etenkin kun sillä on taipumus muuttua ajan myötä (ks. erityisesti yhteisöjen tuomioistuimen Euratomin perustamissopimuksen 103 artiklan kolmannen kohdan nojalla 14.11.1978 tekemä ratkaisu, Kok. 1978, s. 2151, 35 kohta).

toisiaan täydellisesti, ja korostanut olevan välttämätöntä, että määräyksiä tulkitaan ja sovelletaan yhteisössä yhdenmukaisesti.

Pitää paikkansa, että vaikka komissio on myöntänyt, ettei olisi yllätys, vaikka yhteisöjen tuomioistuin katsoisikin olevansa vailla toimivaltaa, kun otetaan huomioon lausunto ja ne neuvoston asettamat rajat, joiden mukaan WTO:n sopimukset hyväksytään "siltä osin kuin ne kuuluvat yhteisön toimivaltaan", komissio on *myös* tarkoituksenmukaisuussyistä puoltanut sitä kantaa, että yhteisöjen tuomioistuimella olisi toimivalta. Tarkemmin sanottuna komissio on väittänyt seuraavaa: a) yhteisön toimivalta tehdä sopimuksia ja yhteisöjen tuomioistuimen tulkintatoimivalta eivät väistämättä ja täydellisesti vastaa toisiaan, koska ensin mainitun toimivallan on perustuttava todellisiin ja olemassaoleviin valtuuksiin, kun taas jälkimmäinen toimivalta voi perustua yhteisön "potentiaalisiin" valtuuksiin; b) sekasopimus on yksi yhtenäinen sopimus, jossa sopijapuolina ovat yhtäältä yhdessä yhteisö ja jäsenvaltiot ja toisaalta kolmannet valtiot, joten sopimusta on tulkittava ja sovellettava yhdenmukaisesti; c) yhteisön säännöksiä ja määräyksiä, joilla — vaikkapa vain vähäisessä määrin — on yhdenmukaistettu jotakin alaa, on tulkittava yhdenmukaisesti TRIPS-sopimuksessa tarkoitettujen "täytäntöönpanotoimenpiteiden" kanssa; d) WTO-sopimukset muodostavat yhden kokonaisuuden, jota on tulkittava samojen perusteiden mukaisesti, jotta vältetään se, että yhteisöjen tuomioistuin ja kansalliset tuomioistuimet päätyisivät erilaisiin tulkintoihin tärkeiden kysymysten osalta, kuten välittömän oikeusvaikutuksen osalta.

17. Komission esiin tuomia seikkoja on yleisemmin sekasopimusten osalta käsitelty oikeustieteessä ja päädytty hyvinkin erilaisiin ratkaisuihin. [16] Yhteisöjen tuomioistuin puolestaan ei ole tähän mennessä antanut selvää periaatteellista vastausta. Yhteisöjen tuomioistuin on useaan otteeseen tulkinnut sekasopimusten määräyksiä, mutta se ei ole kuitenkaan täsmentänyt, onko sen toimivalta perustunut siihen, että kyseiset määräykset varmasti kuuluvat yhteisön toimivaltaan, vai siihen, että yhteisöjen tuomioistuimen toimivalta kattaa kaikki sekasopimusten määräykset. [17] Lähtökohtana on usein pidetty sitä, että tällaista sopimusta on pidettävä "yhtei-

16 — Jotkut kirjoittajat ovat sitä mieltä, että koska mahdollisuudesta tehdä sekasopimuksia ei ole määrätty perustamissopimuksessa, sekasopimuksen tekeminen merkitsee perustamissopimuksen implisiittistä muuttamista, minkä seurauksena sopimuksesta kokonaisuudessaan tulee osa yhteisön oikeutta, jolloin yhteisöjen tuomioistuimella ilman muuta on oikeus tulkita koko sekasopimusta (ks. vastaavasti mm. Bleckmann, "Der Gemischte Vertrag im Europarecht", *Europarecht*, 1976, s. 301—). Eräiden muiden kirjoittajien mielestä sekasopimus on jaettavissa kahteen osaan eli yhteisölliseen osaan, josta tulee olennainen osa yhteisön oikeusjärjestystä samalla tavoin kuin sopimuksesta, joka kuuluu yhteisön yksinomaiseen toimivaltaan, ja toiseen osaan, joka kuuluu jäsenvaltioiden toimivaltaan (ks. vastaavasti mm. Ehlermann, "Mixed agreements:a list of problems", *Mixed agreements* (toim. O'Keefe, Schermers), Deventer, 1983, s. 3— ; siinä suositellaan 228 artiklaa käytettäväksi kaikkien sellaisten yhteensovittamisongelmien ratkaisemisessa, joita yhteisestä osallistumisesta voi aiheutua, ja sen määrittämisessä, millä edellytyksillä ja missä laajuudessa jäsenvaltiot voivat osallistua näihin sopimuksiin. Lausunnon 1/94 asiayhteys osoittaa kuitenkin selvästi, että yhteisöjen tuomioistuimen 228 artiklan mukaisesti ennalta antama lausunto ei voi ratkaista kaikkia ongelmia. Tässä asiassa on tuskin edes tarpeen huomauttaa, että yhteisöjen tuomioistuin ainoastaan muistutti yleisestä yhteistoimintavelvollisuudesta; koska alaa koskevia säännöksiä ole, yhteisöjen tuomioistuin ei mielestäni olisi voinut muuta tehdäkään). Kantaa, jonka mukaan yhteisöjen tuomioistuin ei voi tulkita kaikkia sekasopimuksen määräyksiä varmistumatta siitä, kuuluvatko määräykset yhteisön vai jäsenvaltioiden toimivaltaan, edustavat myöskin Schermers-Waelbroeck, *Judicial Protection in the European Communities*, Deventer, 1992, s. 430, sekä Hartley, *The Foundations of European Community Law:an introduction to the constitutional and administrative law of the European Community*, Oxford, 1994, s. 186 sekä s. 273— .

17 — Ks. esim. asia 181/73, Haegeman, tuomio 30.4.1974 (Kok. 1974, s. 449; Kok. Ep. II, s. 283), joka koski Kreikan kanssa tehdyn assosiaatiosopimuksen tulkintaa; asia 87/75, Bresciani, tuomio 5.2.1976 (Kok. 1976, s. 129), joka koski Jaundessa vuonna 1963 tehdyn sopimuksen tulkintaa, ja asia 65/77, Razanatsimba, tuomio 24.11.1977 (Kok. 1977, s. 2229), joka koski Lomén sopimuksen tulkintaa. Uudemmasta oikeuskäytännöstä ks. asia C-18/90, Kziber, tuomio 31.1.1991 (Kok. 1991, s. I-199), joka koski Marokon kanssa tehdyn yhteistyösopimuksen tulkintaa, ja asia C-103/94, Krid, tuomio 5.4.1995 (Kok. 1995, s. I-719), joka koski Marokon ja Algerian kanssa tehdyn yhteistyösopimuksen tulkintaa.

sön osalta" 177 artiklassa tarkoitettuna yhteisön toimielimen säädöksenä, jolloin sopimuksen määräykset "ovat erottamaton osa yhteisön oikeusjärjestystä" ja yhteisöjen tuomioistuimella on toimivalta antaa ennakkoratkaisu niiden tulkinnasta. [18]

Se, onko yhteisöjen tuomioistuimella toimivalta tulkita sekasopimusta — tarkastamatta, kuuluuko kyseisestä yksittäisestä määräyksestä päättäminen yhteisön vai jäsenvaltioiden toimivaltaan — on nimenomaisesti kyseenalaistettu ensimmäisen kerran asiassa Demirel. [19] Tuolloin eräät hallitukset nimittäin väittivät, ettei yhteisöjen tuomioistuimella ole toimivaltaa tulkita työntekijöiden vapaata liikkuvuutta koskevia määräyksiä, koska näiden hallitusten mukaan määräykset kuuluivat jäsenvaltioiden erityiseen toimivaltaan.

Yhteisöjen tuomioistuin ensinnäkin muistutti kyseisen sopimuksen olevan tyypiltään ja luonteeltaan erityinen ja totesi, että toimivalta tehdä assosiaatiosopimuksia perustamissopimuksen 238 artiklan nojalla kattaa kaikki perustamissopimuksella säännellyt alat, joihin myös työntekijöiden vapaa liikkuvuus varmasti kuuluu, joten kyseisessä tapauksessa ei voinut olla mitään ongelmaa sen suhteen, oliko yhteisöjen tuomioistuimella toimivalta tulkita sekasopimuksen sellaisia määräyksiä, jotka kuuluivat jäsenvaltioiden *yksinomaiseen* toimivaltaan. [20] Toiseksi yhteisöjen tuomioistuin totesi, että "varmistaessaan yhteisön toimielinten tekemistä sopimuksista johtuvien velvoitteiden noudattamista jäsenvaltiot täyttävät yhteisön järjestelmässä velvoitetta yhteisöä kohtaan, joka on sitoutunut sopimuksen asianmukaiseen täytäntöönpanoon", [21] tuoden näin esiin, millainen yhteisöllinen ulottuvuus on jäsenvaltioiden velvollisuudella noudattaa koko sekasopimusta.

18. Yhteisöjen tuomioistuimen vastaus perustui kahteen erilliseen argumenttiin.

Näistä toteamuksista, joilla ei kylläkään ole ratkaisevaa merkitystä nyt käsiteltävänä olevaa ongelmaa ratkaistaessa, näyttäisi siis ilmenevän yhtäältä, että yhteisöjen tuomiois-

18 — Vastaavasti ks. edellisessä alaviitteessä mainittu asia Haegeman, tuomion 3, 5 ja 6 kohta. Juuri tällaisten väitteiden osalta julkisasiamies Trabucchi on todennut edellisessä alaviitteessä mainitussa asiassa Bresciani esittämässään ratkaisuehdotuksessa, että "kun kansallisen tuomioistuimen on ratkaistava, onko jäsenvaltion jokin säädös tai menettely sellaisten velvoitteiden mukainen, joihin yhteisö on sitoutunut kansainvälisessä sopimuksessa, joka velvoittaa myöskin kaikkia jäsenvaltioita ETY:n perustamissopimuksen 228 artiklan 2 kohdan perusteella, on ilman muuta sallittua ja jopa välttämätöntä ottaa sopimus täydentävänä seikkana huomioon määriteltäessä, mikä on jäsenvaltion perustamissopimukseen perustuva yhteisöllinen velvollisuus, joka on aineellisesti määritelty yhteisöä sitovassa sopimuksessa". Julkisasiamies on samassa ratkaisuehdotuksessa todennut, että "valtion yhteisöllisen velvoitteen ulottuvuuden määrittelemisessä on aina kyse yhteisön oikeuden tulkinnasta" (Kok. 1976, s. 147).

19 — Asia 12/86, Demirel, tuomio 30.9.1987 (Kok. 1987, s. 3719), joka koski Turkin kanssa tehdyn assosiaatiosopimuksen määräysten tulkintaa.

20 — Edellisessä alaviitteessä mainittu asia Demirel, tuomion 9 kohta. Tältä osin ks. myös julkisasiamies Darmonin tuossa asiassa esittämässä ratkaisuehdotuksessa ollut toteamus, jonka mukaan "ei näytä siltä, että yhteisöjen tuomioistuimen toimivaltaa koskevan kysymyksen ratkaiseminen tässä tapauksessa edellyttäisi asiaa koskevan yleisen teorian kehittämistä. Tällainen teoria olisi kuitenkin ilman muuta tarpeellinen" (Kok. 1987, s. 3737—, ratkaisuehdotuksen 13 kohta).

21 — Edellä alaviitteessä 19 mainittu asia Demirel, tuomion 11 kohta. Ks. myös julkisasiamies Darmonin ratkaisuehdotus (12 kohta), jossa hän korostaa, että oikeuskäytäntö on selvä siltä osin, että jäsenvaltioille asetettu velvollisuus noudattaa ulkoisia sopimuksia on luonteeltaan yhteisöllinen, vaikka "siinä ei määritellä — — toimivaltaisuusperustetta eikä nimenomaisesti suljeta pois sitä — — että sekasopimuksen määräys voi luonteensa puolesta tai sopimuksessa olevan nimenomaisen varauksen vuoksi — — jäädä yhteisöjen tuomioistuimen tulkintatoimivallan ulkopuolelle" (edellisessä alaviitteessä mainittu ratkaisuehdotus).

tuimen mukaan 177 artiklaan perustuva tulkintatoimivalta puuttuu ainoastaan silloin, kun on kyse asioista, jotka kuuluvat jäsenvaltioiden yksinomaiseen toimivaltaan; [22] toisaalta niistä näyttäisi ilmenevän, että silloin kun on kyse yhteisön toimielinten tekemästä sopimuksesta (vaikkapa sekasopimuksesta), yhteisöllä on vastuu koko sopimuksesta. [23] Haluan lisätä, ettei näiden huomioiden voida mielestäni katsoa koskevan ainoastaan assosiaatiosopimuksia, joiden tekemiseen yhteisöllä oleva yksinomainen toimivalta perustuu itse perustamissopimukseen, tässä tapauksessa 238 artiklaan. Vaikka onkin myönnettävä, että sekasopimusten ilmenemismuodoissa ja tyypeissä on suurta vaihtelua riippuen siitä, kuinka intensiivisesti jäsenvaltiot osallistuvat niihin, [24] tarkasteltavana oleva ongelma on sama sekä sekasopimuksen muodossa tehdyn assosiaatiosopimuksen osalta että sellaisten (myös sekasopimuksen muodossa tehtyjen) sopimusten osalta, joille ei ole sopivaa oikeudellista perustaa perustamissopimuksessa.

19. Palaan tarkastelemaan kyseessä olevaa asiaa ja totean aluksi, että vaikka on kiistatonta, että on alueita, joilla ainoastaan jäsenvaltioilla on (näille varattua) toimivaltaa, voidaan varmaankin myöntää, ettei ole välttämätöntä, että sekasopimuksen eri määräysten soveltaminen ja siten niiden tulkitseminen olisivat täydellisesti sopusoinnussa. Ei nimittäin ole välttämätöntä, että kaikkien kyseessä olevan alan osa-alueiden tulkinta keskitettäisiin yhteisöjen tuomioistuimelle, ja tämä pitää paikkansa etenkin, kun ajatellaan niitä häiriöitä, joita aiheutuisi siitä, että yhteisöjen tuomioistuimelle annettaisiin viimeinen sana kaikkien sekasopimusten tulkinnassa. On esimerkiksi kysyttävä, miksi kansallisten tuomioistuinten tai viranomaisten pitäisi — soveltaessaan sopimusmääräyksiä, joissa sopimuspuolena on lähinnä vain valtio (eikä sen ohella yhteisö) — olla sidottuja yhteisöjen tuomioistuimen tulkintaan eikä esimerkiksi omaan tulkintaansa tai WTO:n paneelin riidanratkaisumenettelyn yhteydessä esittämään tulkintaan, kun otetaan huomioon myös väistämättömät seuraukset vastuun osalta. [25]

Nyt kyseessä oleva tilanne on kuitenkin suuressa määrin erilainen, tai se ei ainakaan ole yhtä selvä. Kun yhteisöjen tuomioistuin on lausunut niistä kielteisistä seurauksista, joita komission mukaan voi jaetun toimivallan tapauksessa ilmetä konsensusta muodostetta-

22 — Tältä osin ks. Gaja, "Sull'interpretazione degli accordi misti da parte della Corte di giustizia", *Rivista di diritto internazionale*, 1988, s. 605—. Kirjoittaja tähdentää ensin, ettei yhteisöjen tuomioistuin tällä tuomiolla mitenkään vahvistanut, että kaikki assosiaatiosopimuksilla tai muilla sekasopimuksilla säännellyt asiat kuuluisivat yhteisöjen toimivaltaan, ja toteaa sitten, ettei yhteisöjen tuomioistuimen toimivaltaa voida ulottaa koskemaan sekasopimusten sellaisia määräyksiä, joiden kohde on vieras yhteisön oikeudelle. Kirjoittaja kuitenkin myöntää, vaikkakin varovasti, että voitaisiin ajatella, että poikkeuksen muodostaisi "jäsenyysvelvoitteiden noudattamatta jättämistä koskeva menettely, joka on pantu vireille sellaista jäsenvaltiota vastaan, joka rikkoo sille sekasopimuksesta aiheutuvia velvollisuuksia siten, että siitä aiheutuu kielteisiä seurauksia yhteisölle".

23 — Sen tausta-ajatuksen perusteella, että yhteisön jäsenvaltiot ovat ottaneet itselleen velvoitteen paitsi muita jäsenvaltioita, myös yhteisöä kohtaan, on todettu, että sopimuksen noudattamatta jättäminen johtaa joka tapauksessa yhteisön vastuuseen kyseisen jäsenvaltion oman vastuun ohella, joten yhteisöllä ja erityisesti yhteisöjen tuomioistuimella on intressi siihen, että kaikkia määräyksiä sovelletaan ja tulkitaan yhdenmukaisesti ja että ne pannaan täytäntöön yhdenmukaisesti (vastaavasti ks. Nolten asiaa 12/86 koskeva oikeustapauskommentti, *Common Market Law Review*, 1988, s. 403—).

24 — Tältä osin ks. Neuwahl, "Shared Powers or Combined Incompetence? More on Mixity", *Common Market Law Review*, 1996, s. 667—. Yleisemmin ks. mm. Bourgeois, Dewost, Gaiffe (toim.), *La Communauté européenne et les accords mixtes. Quelles perspectives?*, Conférence de Bruges, nro 11, 1997.

25 — Yhdistyneen kuningaskunnan hallitus on tuonut tältä osin esiin joitakin huolenaiheita. Se arvelee, että jos yhteisöjen tuomioistuin toteaa olevansa toimivaltainen tulkitsemaan kaikkia WTO-kokonaisuuden määräyksiä, jäsenvaltiot ovat jatkossa varovaisempia sen osalta, allekirjoittavatko ne sekasopimuksia; toisaalta Yhdistyneen kuningaskunnan hallitus arvioi, että tulevaisuudessa suositaan täysin erillisiä järjestelmiä.

essa ja siis WTO:n määräyksiä sovellettaessa, se on todennut selvästi seuraavaa: "— — toimivallan jakoa koskevan kysymyksen ratkaisu ei voi olla riippuvainen niistä mahdollisista vaikeuksista, joita saattaa ilmetä sopimusten hallinnoinnin yhteydessä." [26] On kuitenkin myös totta, että yhteisöjen tuomioistuin on samassa lausunnossa korostanut sitä, että alueet, joiden osalta toimivalta on jaettu, eivät ole jäsenvaltioille "varattu[-] ala[-]" eivätkä siis yhteisön oikeudelle vieraita alueita.

20. Tällaisessa tilanteessa on pakko tunnustaa, että sen edellä esitetyn ajatusrakennelman soveltaminen, jonka mukaan yhteisöjen tuomioistuimella on toimivalta tulkita ainoastaan niitä määräyksiä, jotka kuuluvat yhteisön sopimuksentekotoimivallan alaan, mutta ei niitä, joiden osalta jäsenvaltioilla edelleen on omaa toimivaltaa tehdä sopimuksia, on yksinkertaista ja selvää vain ensi arviolta. Itse asiassa tämän ajatusrakennelman soveltaminen osoittautuu ongelmalliseksi jo niiden keskinäisten yhteyksien vuoksi, joita saman sopimuksen eri määräysten välillä voi olla, joten ei välttämättä ole helppoa määrittää tarkasti, kuuluuko tietty määräys (myös) yhteisön alaan vai ainoastaan jäsenvaltioiden alaan; [27] ei voida sulkea pois sitäkään mahdollisuutta, että tietty kansallinen tulkinta voisi vaikuttaa yhteisön määräysten soveltamiseen ja/tai järjestelmän toimintaan, kun järjestelmää tarkastellaan kokonaisuutena. [28] Vaatimusta, että kaikkia kyseessä olevia sopimusmääräyksiä on tulkittava ja sovellettava

26 — Edellä alaviitteessä 3 mainittu lausunto 1/94, 107 kohta.

27 — Tältä osin ks. esim. Rideau, "Les accords internationaux dans la jurisprudence de la Cour de justice des Communautés européennes; réflexions sur les relations entre les ordres juridiques international, communautaire et nationaux", *Revue générale de droit international public*, 1990, s. 289— . Kirjoittaja tuo esiin, miten kansallisten tuomioistuinten ja yhteisöjen tuomioistuimen välinen toimivallanjako "voi osoittautua hankalaksi, koska on vaikeaa yhdistää sopimuksen eri määräykset jompaankumpaan toimivaltaan ja koska vaarana on, että sekasopimuksen soveltamisessa ilmenee ristiriitaisuuksia" (s. 347). Myös julkisasiamies Darmonin asiassa Demirel esittämässä ratkaisuehdotuksessa (mainittu edellä alaviitteessä 20) on tuotu esiin tämä sama vaatimus yhteisön järjestelmään sisältyvien määräysten yhdenmukaisesta soveltamisesta; tästä ei suuresti poikkea myöskään se nimenomaan WTO:n määräysten tulkintaa koskeva käsitys, joka on esitetty Eeckhoutin artikkelissa "The domestic legal status of the WTO Agreement: interconnecting legal systems", *Common Market Law Review*, 1997, s. 11— .

28 — Tämä huomioon ottaen on tässä yhteydessä korostettava, että on pidettävä kiistattomana, että yhteisöjen tuomioistuimella on toimivalta tulkita teollis- ja tekijänoikeuksien täytäntöönpanokeinoja koskevia TRIPS-sopimuksen määräyksiä paitsi niiden näkökohtien osalta, jotka saattavat kuulua tuotevaärennösten vapaaseen liikkeeseen luovuttamista koskevaan yhteisön säännöstöön, myös yhteisön tavaramerkkiä koskevan säännöstön osalta, sellaisena kuin se sisältyy asetukseen N:o 40/94 (EYVL L 11, s. 1). Tässä asetuksessa on sitä paitsi erityinen säännös väliaikaisista ja suojaavista toimenpiteistä (99 artikla), mistä on se itse asiassa paradoksaalinen seuraus, että toimivalta tulkita saman sopimuksen samaa määräystä eli tässä tapauksessa TRIPS-sopimuksen 50 artiklaa kuuluisi asiasta riippuen milloin yhteisöjen tuomioistuimelle, milloin kansallisille tuomioistuimille. Ei voida myöskään olla toteamatta, että sillä seikalla, että tulkintatoimivalta jaettaisiin yhteisöjen tuomioistuimen ja kansallisten tuomioistuinten välillä, olisi melkoisia vaikutuksia kokonaisuutena huomioon otetun järjestelmän toimintaan esimerkiksi jo sen vuoksi, että ne saattavat päätyä erilaisiin ratkaisuihin välittömän oikeusvaikutuksen osalta (mikä ei ole lainkaan kaukaa haettu mahdollisuus). Tältä osin voidaan viitata Ranskan hallituksen suullisessa käsittelyssä esittämään — kylläkin jossain määrin omituiseen ja ristiriitaiseen — kantaan, jonka mukaan yhteisöjen tuomioistuimen pitäisi katsoa, ettei sillä ole toimivaltaa tulkita TRIPS-sopimuksen 50 artiklaa, mutta kuitenkin jollain tavalla todeta kansalliselle tuomioistuimelle, ettei WTO:n määräyksillä, TRIPS-sopimuksen määräykset mukaan luettuina, ole välitöntä oikeusvaikutusta, ja yhteisöjen tuomioistuimen pitäisi tehdä näin nimenomaan sen estämiseksi, ettei näin merkittävästä asiasta syntyisi toisistaan poikkeavia tulkintoja.

yhdenmukaisesti, voidaan hyvällä syyllä pitää perustavanlaatuisena vaatimuksena. [29]

Tähän on lisättävä, että myös muita vaikeuksia voi ilmetä niiden seurausten vuoksi, joita yhteisölle voi kansainvälisen vastuun tasolla aiheutua riippumatta siitä, kuka on rikkonut kyseisiä sopimusmääräyksiä. [30] Se, että yhteisö on sopimuspuoli suhteessa sopimuksen allekirjoittaneisiin kolmansiin maihin ja että sopimus, jonka tekijöihin (myös) yhteisö kuuluu, sitoo perustamissopimuksen 228 artiklan mukaan sekä jäsenvaltioita että yhteisön toimielimiä, väistämättä johtaa siihen päätelmään, että yhteisö on vastuussa suhteessa kaikkiin kyseisen sopimuksen sopimuspuoliin. Tästä seuraa, että yhteisöjen tuomioistuimella on toimivalta antaa ennakkoratkaisuja sen varmistamiseksi, että kyseisiä sopimusmääräyksiä tulkitaan ja siis sovelletaan yhdenmukaisesti yhteisössä, ja yhteisön sen intressin suojaamiseksi, ettei se itse joudu vastuuseen yhden tai useamman jäsenvaltion sopimusrikkomuksista. [31]

21. Tässä ei vielä ole kaikki. Jotta jäsenvaltiot ja yhteisön toimielimet täyttäisivät yhteistyövelvoitteensa ja noudattaisivat vaatimusta ulkoisen edustuksen yhtenäisyydestä, sellaisina kuin yhteisöjen tuomioistuin on tuonut nämä seikat esiin lausunnossa 1/94, [32] niiden on oltava tiiviissä yhteistyössä sekä asiaa koskevasta sopimuksesta neuvoteltaessa ja sopimusta tehtäessä että — mikä on vieläkin tärkeämpää — sopimusmääräyksiä

29 — On täsmennettävä, että tällaisella perustavanlaatuisella vaatimuksella ei mitenkään pyritä siihen päämäärään, että "välttätäisiin myöhemmät tulkintaerot", minkä yhteisöjen tuomioistuin on tuonut esiin todetessaan, että sillä on toimivalta tulkita sellaisia kansallisen oikeuden säännöksiä, joissa viitataan yhteisön oikeuteen tai jotka on muotoiltu samalla tavalla kuin vastaavat yhteisön oikeuden säännökset mutta joita on tarkoitus soveltaa yhteisön oikeuden soveltamisalan ulkopuolella (yhdistetyt asiat C-297/88 ja C-197/89, Dzodzi, tuomio 18.10.1990, Kok. 1990, s. I-3763, 37 kohta; tämä oikeuskäytäntö on viimeksi vahvistettu asiassa C-28/95, Leur-Bloem, 17.7.1997 annetulla tuomiolla, Kok. 1997, s. I-4161, 32 kohta ja asiassa C-130/95, Giloy, 17.7.1997 annetulla tuomiolla, Kok. 1997, s. I-4291, 28 kohta). Saattaisi kylläkin olla houkuttelevaa soveltaa — tietenkin jossain määrin muutettuna — tätä ajattelutapaa käsiteltävänä olevassa asiassa etenkin liittämällä se päämäärä, että vältetään myöhemmät tulkintaerot, yhteisön *potentiaaliseen* toimivaltaan. Totean kuitenkin, että nyt esillä oleva tilanne poikkeaa selvästi kyseisestä tilanteesta, koska yhtäältä on huomattava, että kyseessä olevassa sopimusmääräyksessä ei viitata mihinkään yhteisön oikeuden säännökseen eikä siinä myöskään ole toistettu jotakin yhteisön oikeuden säännöstä; toisaalta on huomattava, että tässä tapauksessa vaatimus tulkinnan yhdenmukaisuudesta on aktuaalinen eikä millään tavalla potentiaalinen. En kuitenkaan voi olla lisäämättä, että asiassa Dzodzi omaksutun lähestymistavan ulottaminen tähän asiaan merkitsisi yleisempää ristiriitaa yhteisöjen tuomioistuimen sen oikeuskäytännön kanssa, joka koskee ennakkoratkaisukysymysten tutkittavaksi ottamista ja erityisesti hypoteettisia ja/tai pelkästään sisäisiä kysymyksiä (tältä osin ks. mitä olen jo todennut asiassa C-346/93, Kleinwort Benson, esittämässäni ratkaisuehdotuksessa, tuomio 28.3.1995, Kok. 1995, s. I-615, I-617, erityisesti ratkaisuehdotuksen 25—27 kohta).

30 — Tältä osin ks. mitä on jo todettu edellä 14 ja 18 kohdassa.

31 — Tässä yhteydessä on syytä muistuttaa, että asiassa 104/81, Kupferberg, 26.10.1982 annetussa tuomiossa (Kok. 1982, s. 3641), joka kylläkin koski sopimusta, joka ei ollut sekasopimus, korostettiin ennen kaikkea sitä vaatimusta, että säännöksiä ja määräyksiä, jotka ovat osa yhteisön oikeusjärjestystä, kansainväliset sopimukset mukaan luettuina, on tulkittava yhdenmukaisesti. Sillä perusteella, että yhteisön toimielimet ja jäsenvaltiot ovat yhdessä velvollisia varmistamaan, että yhteisön tekemiä sopimuksia noudatetaan, yhteisöjen tuomioistuin nimittäin totesi, että jäsenvaltiot eivät täytä velvoitettaan ainoastaan suhteessa kolmanteen maahan tai kolmansiin maihin, "vaan myös ja erityisesti suhteessa yhteisöön, joka on vastuussa sopimuksen asianmukaisesta täytäntöönpanosta" (tuomion 13 kohta); tämä toteamus on mielestäni erityisen tärkeä, ja se on toistettu myös tietyn sekasopimuksen osalta eli edellä alaviitteessä 19 mainitussa asiassa Demirel kyseessä olleen sekasopimuksen osalta (tuomion 11 kohta). Koska sopimusmääräykset ovat osa yhteisön oikeutta silloinkin kun ne sisältyvät sekasopimukseen, kuten yhteisön tuomioistuin on jo todennut edellä alaviitteessä 17 mainitussa asiassa Haegeman antamassaan tuomiossa, siitä seuraa, että toteamus, jonka mukaan "ei voida sallia, että [sopimusten] vaikutukset yhteisössä vaihtelevat sen mukaan, kuuluuko niiden soveltaminen käytännössä yhteisön toimielimille vai jäsenvaltioille, ja jälkimmäisessä tapauksessa sen mukaan, mitä vaikutuksia jäsenvaltioiden tekemillä kansainvälisillä sopimuksilla voi kunkin jäsenvaltion lainsäädännön mukaan olla kansallisissa oikeusjärjestyksissä" (tuomion 14 kohta), koskee myös ja erityisesti tällaisia sopimuksia.

32 — Vastaavasti ks. edellä alaviitteessä 15 mainittu ratkaisu 1/78, 36 kohta ja lausunto 2/91, annettu 19.3.1993 (Kok. 1993, s. I-1061, 36 kohta) sekä viimeksi edellä alaviitteessä 13 mainitussa asiassa komissio v. neuvosto annettu tuomio, 48 kohta.

sovellettaessa, joten niiden on siis pyrittävä yhteisen kannan muodostamiseen. [33]

Jos tämä pitää paikkansa, on myös myönnettävä, että jos keskitettyä tulkintatoimivaltaa ei olisi, tämä saattaisi merkitä kaikkien niiden tulosten häviämistä, joita yhteensovittamisvelvollisuudella on saavutettu kyseisistä sopimusmääräyksistä neuvoteltaessa ja niistä päätettäessä. Ei nimittäin varmastikaan voida sulkea pois sitä mahdollisuutta, että juuri niiden kohtien osalta, joista on päästy yksimielisyyteen, syntyy kansallisissa tuomioistuimissa 15 erilaista tulkintaa, ja näin olisi pelkkää harhakuvitelmaa, että kyseisten sopimusmääräysten soveltamisvaiheessa pystyttäisiin koordinointiin. Tämä huomioon ottaen voitaisiin hyvin väittää, että kansainvälisiä sopimuksia tulkitsemalla yhteisöjen tuomioistuin toteuttaa omalta osaltaan edellä mainittua toimielinten ja jäsenvaltioiden yhteistyövelvoitetta, sellaisena kuin yhteisöjen tuomioistuin on korostanut sitä lausunnossa 1/94.

Esitän vielä erään yleisluontoisemman toteamuksen. Yhteisön oikeusjärjestykselle on tunnusomaista, että siinä sovelletaan yhtä aikaa useaa eri alkuperää olevia säännöksiä, eli kansainvälisiä, yhteisöllisiä ja kansallisia säännöksiä, mutta se on silti aina järjestelmä, joka pyrkii toimimaan ja esiintymään ulospäin yhtenäisenä järjestelmänä. Tämä on siis kyseisen järjestelmän logiikka eli järjestelmän, jossa pyritään samanaikaisesti takaamaan yhtäältä valtiollisten realiteettien ja kaikentyyppisten yksilöllisyyksien säilyttäminen. Tämän — yhteisöjen tuomioistuimen solidaarisuusvelvoitteeksi luonnehtiman — päämäärän merkittävänä takeena on se tuomioistuinten harjoittaman valvonnan mekanismi, joka on määritelty perustamissopimuksessa ja jossa sekä yhteisöjen tuomioistuimella että kansallisilla tuomioistuimilla on oma tehtävänsä.

TRIPS-sopimuksen 50 artiklan välitön oikeusvaikutus

22. Kun on todettu, että yhteisöjen tuomioistuimella on toimivalta antaa ennakkoratkaisuja kaikista TRIPS-sopimuksen määräyksistä, on ennen pääasian tarkastelua tutkittava, onko kyseisen sopimuksen 50 artiklan 6 kohdalla eli määräyksellä, jonka tulkintaa on pyydetty, välitöntä oikeusvaikutusta. Muistutan, että ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin ei ole esittänyt yhteisöjen tuomioistuimelle tältä osin mitään kysymystä, koska — kuten ennakkoratkaisupyynnöstä ilmenee — se on pitänyt selvänä, että määräyksellä on välitön oikeusvaikutus. Tästä päätelmästä — jonka oikeellisuuden ovat voimakkaasti kiistäneet sekä asian käsittelyn aikana huomautuksia esittäneet hallitukset, Alankomaita lukuun ottamatta, että neuvosto ja komissio — huolimatta ei saa unohtaa sitä, että jos TRIPS-sopimuksen

33 — Kun otetaan huomioon tehottomuus, joka väistämättä aiheutuu siitä, ettei puhevallan käyttämistä ole keskitetty yksiin käsiin eikä yhteisiä käyttäytymissääntöjä ole luotu, se, etteivät yhteisön toimielimet ja jäsenvaltiot ole tiiviissä yhteistyössä, johtaa huomattaviin haittoihin sekä WTO:n yhteydessä mahdollisesti myöhemmin käytävissä neuvotteluissa että yleisemmin aina, kun pitäisi ottaa kantaa johonkin TRIPS-sopimuksessa säänneltyyn kysymykseen (tältä osin ks. Vellano, "La Comunità europea e i suoi Stati membri dinanzi al sistema di risoluzione delle controversie dell'Organizzazione Mondiale del Commercio: alcune questioni da risolvere", *La Comunità Internazionale*, 1996, s. 499—). Kuten komissio on yhteisöjen tuomioistuimessa tähdentänyt, niin kutsuttu ristikkäisten vastatointen mekanismi, josta on määrätty riitojen ratkaisemista koskevan sopimuksen 22 artiklassa, saattaisi menettää huomattavan osan tehokkuuttaan jaetun toimivallan alaan kuuluvilla aloilla. On nimittäin itsestään selvää, että jos tästä ei olisi sovittu, jäsenvaltiolla, joka haluaisi käyttää oikeuttaan vastatoimiin nimenomaan tavarakaupassa eikä palvelukaupassa tai henkisen omaisuuden alalla, ei olisi oikeutta ryhtyä niihin. Vastaavasti yhteisö ei ilman jäsenvaltioiden kanssa tekemäänsä sopimusta voisi käyttää oikeuttaan vastatoimiin niillä GATS:n ja TRIPS:n aloilla, jotka (vielä) kuuluvat jäsenvaltioiden toimivaltaan.

50 artiklan 6 kohdalla ei olekaan välitöntä oikeusvaikutusta, Hermès ei voi kansallisessa tuomioistuimessa vedota tähän määräykseen tukeakseen väitettään, jonka mukaan asiaa koskeva kansallinen lainsäädäntö on ristiriidassa TRIPS-sopimuksen 50 artiklan 6 kohdan kanssa, eikä sitä siis voida soveltaa kansallisen tuomioistuimen käsiteltävänä olevassa asiassa.

On ilmiselvää, että sillä, onko kyseessä olevalla määräyksellä välitön oikeusvaikutus, on kiistatta merkitystä pääasian ratkaisulle, ja kysymys välittömästä oikeusvaikutuksesta on ratkaistava ennen kuin yhteisöjen tuomioistuimelle esitetyn kysymyksen asiasisältöä tutkitaan. Totean lisäksi, ettei voida katsoa, että yhteisöjen tuomioistuimen vakiintunut oikeuskäytäntö, jonka mukaan kansallisen tuomioistuimen harkintavaltaan kuuluu sen arvioiminen, riippuuko oikeudenkäynnin ratkaisu jonkin määrätyn kysymyksen ratkaisusta ja onko siis tarpeen pyytää ennakkoratkaisua yhteisöjen tuomioistuimelta, [34] ei estä yhteisöjen tuomioistuinta ratkaisemasta tätä kysymystä. Tältä osin haluan nimittäin huomauttaa, että yhteisöjen tuomioistuin on juuri 177 artiklan mukaista menettelyä ohjaavan yhteistyön hengen mukaisesti useaan otteeseen todennut, että sen tehtävänä on "esittää [kansalliselle] tuomioistuimelle kaikki ne tulkintaan liittyvät seikat, joilla on merkitystä asian ratkaisemisessa". [35] Katson kuitenkin, että yhteisöjen tuomioistuin voi lausua TRIPS-sopimuksen kyseisen määräyksen välittömästä oikeusvaikutuksesta, vaikka tästä ei olekaan erikseen esitetty kysymystä, ja yhteisöjen tuomioistuin ratkaisee tämän seikan nimenomaan antaakseen hyödyllisen vastauksen kansalliselle tuomioistuimelle, joka — totean vielä kerran — oli pitänyt selvänä, että määräyksellä, jonka tulkintaa se pyysi, on välitön oikeusvaikutus.

23. Totean aluksi, että epäilykset siitä, onko TRIPS-sopimuksen määräyksillä ja yleisemmin WTO:n määräyksillä välitön oikeusvaikutus, ovat perusteltuja useasta syystä. Viittaan erityisesti yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytäntöön, jossa on katsottu, ettei GATT 1947 -sopimuksella ole välitöntä oikeusvaikutusta, ja siihen, että edellä mainitun päätöksen 94/800/EY, jolla yhteisö on hyväksynyt Uruguayn kierroksen monenvälisissä kauppaneuvotteluissa laaditut sopimukset, viimeisen perustelukappaleen sanamuodon mukaan "Maailman kauppajärjestön perustamissopimukseen liitteineen ei voida vedota suoraan yhteisön ja jäsenvaltioiden tuomioistuimissa".

Jotta nyt käsiteltävänä oleva ongelma saataisiin ratkaistua, on mielestäni siis välttämätöntä selvittää se, voidaanko tai pitääkö katsoa, että tällainen "julistus", jolla nimenomaisesti estetään se, että yksityiset oikeussubjektit voisivat vedota WTO:n määräyksiin toimivaltaisissa oikeusviranomaisissa, on sellainen, ettei yhteisöjen tuomiois-

34 — Ks. mm. asia C-306/93, SMW Winzersekt, tuomio 13.12.1994 (Kok. 1994, s. I-5555, 14 kohta) ja asia C-85/95, Reisdorf, tuomio 5.12.1996 (Kok. 1996, s. I-6257, 15 kohta).

35 — Yhdistetyt asiat 16/79—20/79, Danis ym., tuomio 6.11.1979 (Kok. 1979, s. 3327, 8 kohta). Yleisemmin asia C-147/91, Ferrer Laderer, tuomio 25.6.1992 (Kok. 1992, s. I-4097), jossa yhteisöjen tuomioistuin toteaa, että "kansallisten tuomioistuinten ja yhteisöjen tuomioistuimen välisessä yhteistyömenettelyssä, joka on perustettu 177 artiklalla, yhteisöjen tuomioistuimen tehtävänä on antaa kansalliselle tuomioistuimelle vastaus, josta on hyötyä tämän käsiteltävänä olevan oikeudenkäynnin ratkaisemisessa, siten että yhteisöjen tuomioistuin tulkitsee yhteisön oikeuden sellaisia säännöksiä ja määräyksiä, joita asiassa voidaan soveltaa" (6 kohta).

tuin voi päätyä toisenlaiseen ratkaisuun. Totean heti, että vastaus on väistämättä kieltävä.

24. Kyse on ensinnäkin toteamuksesta, joka on vain WTO-sopimusten hyväksymistä koskevan neuvoston päätöksen perusteluosassa, mutta jota ei toistettu päätöksen päätösosassa, mikä oikeudellisesti tarkastellen heikentää toteamuksen merkitystä huomattavasti. Toiseksi ja ennen kaikkea on huomautettava, että yhteisöjen tuomioistuimella on jo ollut tilaisuus todeta, että kansainvälisen oikeuden mukaan yhteisön toimielimet voivat sopia kolmansien maiden kanssa niistä oikeusvaikutuksista, joita kolmansien maiden kanssa tehdyn sopimuksen määräyksillä on sopimuspuolten kansallisissa oikeusjärjestyksissä, mutta yhteisöjen tuomioistuin on kuitenkin lisännyt, että "silloin, kun tätä kysymystä ei ole käsitelty sopimuksessa, on toimivaltaisten tuomioistuinten ja erityisesti yhteisöjen tuomioistuimen, perustamissopimussopimuksen mukaisen toimivaltansa rajoissa, tehtävänä päättää tästä kysymyksestä samalla tavoin kuin kaikista muistakin tulkintakysymyksistä, jotka koskevat sopimuksen soveltamista yhteisössä". [36]

Mielestäni tämän perusteella voidaan todeta, että koska kaikki sopimuspuolet eivät ole yhteisesti sopineet tämänsisältöisestä määräyksestä, ei voida katsoa, että kyseinen perustelukappale estäisi yhteisöjen tuomioistuinta päätymästä toisenlaiseen ratkaisuun. [37] Myöskään ne, joiden mukaan välitön oikeusvaikutus puuttuu, eivät ole katsoneet, että perustelukappaleella olisi ratkaiseva merkitys. Esimerkiksi komissio on tyytynyt väittämään, että yhteisöjen lainsäätäjä on kyseisellä perustelukappaleella aikonut osoittaa, että ne syyt, joiden vuoksi yhteisöjen tuomioistuin oli katsonut, ettei GATT 1947 -sopimuksella ole välitöntä oikeusvaikutusta, ovat edelleen päteviä, vaikka tilanne on WTO:n vuoksi muuttunut, ja että kyseinen perustelukappale joka tapauksessa on vastaus niihin huoliin, joita väistämättä liittyy siihen jo päätöstä 94/800/EY tehtäessä tiedossa olleeseen seikkaan, että muut sopimuspuolet (muun muassa Yhdysvallat ja Kanada) olivat myös ilmoittaneet, etteivät ne tunnusta, että WTO-sopimusten määräyksillä olisi välitön oikeusvaikutus.

25. Mielestäni on tuskin edes tarpeen todeta, että komission väitteet eivät sellaisenaan voi muuttaa ongelmanasettelua. Sen ratkaiseminen, onko WTO:n määräyksillä välitön oikeusvaikutus vai ei, kuuluu — yhteisöjen

36 — Edellä alaviitteessä 31 mainittu asia Kupferberg, tuomion 17 kohta.

37 — Tältä osin ks. Pescatore, "Drafting and analysing decisions on dispute settlement", teoksessa Pescatore, Davey, Lowenfeld, *Handbook of WTO/GATT Dispute Settlement*, New York, 1997. Kirjoittaja toteaa erityisesti, että yritykset muuttaa jälkikäteen monenvälisen sopimuksen oikeusvaikutuksia yksipuolisesti säädetyllä sisäisellä normilla ovat yhteensoveltumattomia kansainvälisissä suhteissa noudatettavan vilpittömän mielen periaatteen kanssa ja vastoin periaatetta, jonka mukaan demokraattisessa yhteiskunnassa on suojattava yksilöllisiä oikeuksia (s. 11, alaviite 3). Ks. lisäksi Mengozzi, "Les droits des citoyens de l'Union européenne et l'applicabilité directe des accords de Marrakech", *Revue du Marché Unique Européen*, 1997, s. 171, sekä Gaja, "Il preambolo di una decisione del Consiglio preclude al 'GATT 1994' gli effetti diretti nell'ordinamento comunitario?", *Rivista di diritto internazionale*, 1995, s. 407— . Kantaa, jonka mukaan kyseinen perustelukappale ei ole täysin vailla merkitystä, edustaa sitä vastoin julkisasiamies Cosmasin ratkaisuehdotus asiassa C-183/95, Affish, tuomio 17.7.1997 (Kok. 1997, s. I-4315, ratkaisuehdotuksen 127 kohta), ja julkisasiamies Elmerin yhdistetyissä asioissa C-364/95 ja C-365/95, T. Port, esittämän ratkaisuehdotuksen 28 ja 29 kohta (asian käsittely kesken).

tuomioistuimen asiaa koskeva aikaisempi oikeuskäytäntökin ja vastavuoroisuuden mahdollinen puuttuminen huomioon ottaen — edelleen yksinomaan yhteisöjen tuomioistuimelle, samoin kuin sen arvioiminen, johtavatko GATT 1947 -sopimuksesta WTO:hon siirtymisen yhteydessä tapahtuneet muutokset välittömän oikeusvaikutuksen osalta samaan vai eri lopputulokseen. [38]

Mielestäni on näin ollen tarkoituksenmukaista tarkastella sitä oikeuskäytäntöä, jonka mukaan GATT 1947 -sopimuksen määräyksillä ei ole välitöntä oikeusvaikutusta. Sen jälkeen arvioin sitä, ovatko tämän oikeuskäytännön taustalla olevat syyt edelleen päteviä WTO:n määräysten osalta.

26. Yhteisöjen tuomioistuin, joka lähti yhdistetyissä asioissa International Fruit Company ym. antamassaan tuomiossa siitä ajatuksesta, että ratkaistaessa, onko GATT:n määräyksellä välitön oikeusvaikutus, "on tarkasteltava samalla kertaa yleissopimuksen tarkoitusta, rakennetta ja sanamuotoa", [39] ja totesi, että GATT-sopimus "perustuu sen johdanto-osan mukaan periaatteeseen neuvotella 'keskinäisen ja kaikille osapuolille edullisen' sopimuksen saamisesta. Sitä luonnehtii määräysten suuri joustavuus, erityisesti poikkeamista ja poikkeuksellisten vaikeuksien ilmetessä toteutettavia toimenpiteitä koskevien määräysten sekä sopimuspuolten välisten erimielisyyksien sovittelemista koskevan sääntelyn osalta." [40] Nämä siis ovat ne seikat, joita yhteisöjen tuomioistuin piti riittävinä osoittamaan, että edellä esitetyssä yhteydessä tarkasteltuna GATT:n XI artikla, johon asiassa oli vedottu, ei ollut sellainen, että se tuottaisi yksityisille oikeussubjekteille oikeuden vedota siihen tuomioistuimessa. [41] Nämä siis yleisesti ottaen ovat ne syyt, joiden vuoksi yhteisöjen tuomioistuin katsoi, että GATT 1947 -sopimuksen määräykset "eivät ole luonteeltaan ehdottomia ja ettei velvoite niiden tunnustamiseen sopimuspuolten valtionsisäisessä oikeusjärjestyksessä välittömästi sovellettaviksi kansainvälisiksi oikeussäännöiksi voi perustua kyseisen sopimuksen tarkoitukseen, rakenteeseen tai sanamuotoon". [42]

Tämä argumentaatio, joka on herättänyt oikeustieteellisessä kirjallisuudessa ankaraa-

38 — Sen ratkaisemiseksi, onko WTO:n määräyksillä välitön oikeusvaikutus, ei toisin sanoen taatusti riitä se, että komissio, neuvosto ja parlamentti ovat yhtä mieltä siitä, että ne syyt, jotka ovat tähän saakka saaneet yhteisöjen tuomioistuimen katsomaan, ettei GATT 1947 -sopimuksen määräyksillä ole välitöntä oikeusvaikutusta, pitävät edelleen paikkansa WTO:n määräysten osalta, vaikkei se, että nämä toimielimet ovat tästä yksimielisiä, myöskään ole täysin merkityksetöntä.

39 — Yhdistetyt asiat 21/72—24/72, International Fruit Company ym., tuomio 12.12.1972 (Kok. 1972, s. 1219, 19 ja 20 kohta; Kok. Ep. II, s. 49).

40 — Sama, tuomion 21 kohta.

41 — Sama, tuomion 27 ja 28 kohta.

42 — Asia C-280/93, Saksa v. neuvosto, tuomio 5.10.1994 (Kok. 1994, s. I-4973, 110 kohta). Tässä tuomiossa yhteisöjen tuomioistuin perusteli asiaa laajemmin kuin asiaa koskeneissa aiemmissa tuomioissa. Yhteisöjen tuomioistuin nimittäin korosti erityisesti GATT:n yhteydessä tehtyjen päätösten sitomattomuutta, ehdotusten käsittelyssä edellytettyä "myötämielistä huomiota" ja mahdollisuutta lakkauttaa tiettyjen sitoumusten soveltaminen myös yksipuolisesti (ks. tuomion 107 ja 108 kohta).

kin kritiikkiä, [43] esiintyy vakiintuneesti kaikessa asiaa koskevassa oikeuskäytännössä. [44]

27. Tästä oikeuskäytännöstä ilmenee selvästi, että yhteisöjen tuomioistuin on katsonut välittömän oikeusvaikutuksen riippuvan kahdesta seikasta eli GATT-järjestelmän ominaispiirteistä (päämäärät, rakenne, määräysten luonne, oikeussuojakeinot rikkomistapauksissa) ja kyseessä olevan määräyksen sisällöstä. Samasta oikeuskäytännöstä ilmenee, ettei GATT:n määräysten sisältöä ole milloinkaan tutkittu, koska yhteisöjen tuomioistuin ei ole koskaan tarkastanut, onko määräys, johon on vedottu, selvä, täsmällinen ja ehdoton niiden vakiintuneiden arviointiperusteiden mukaisesti, joita käyttäen yhteisöjen tuomioistuin on ratkaissut, onko yhteisön oikeussäännöillä tai yhteisön tekemien muiden sopimusten määräyksillä välitön oikeusvaikutus vai ei. Tämä johtuu siitä, että yhteisöjen tuomioistuin on — aina negatiiviseen tulokseen päätyen — tyytynyt tutkimaan vain ensimmäisen kohdan eli GATT-järjestelmän tärkeimmät ominaispiirteet. [45]

Tältä osin en voi olla huomauttamatta, ettei GATT ominaispiirteiltään mielestäni huomattavasti poikkea niistä muista sopimuksista, joiden osalta yhteisöjen tuomioistuin on asiaa sen enempää selittämättä ja silloinkin, kun jotkin määräykset ovat joustavia ja riidanratkaisumenettelyyn liittyy neuvottelumahdollisuus, katsonut, että yksityiset oikeussubjektit voivat kansallisissa tuomioistuimissa vedota tällaisten sopimusten riittävän selviin, täsmällisiin ja ehdottomiin määräyksiin. [46] Yhteisöjen tuomioistuimen

43 — On erityisesti korostettu sitä, että sopimuksen eräiden määräysten kiistaton joustavuus (mikä sitä paitsi on tyypillistä kaikille kansainvälisille monenvälisille sopimuksille) ei ole suurempaa kuin useiden muiden sellaisten määräysten joustavuus, joita on sopimuksissa, joilla yhteisöjen tuomioistuimen kannan mukaan on välitön oikeusvaikutus (vastaavasti ks. mm. Giardina, "La Corte europea ed i rapporti tra diritto comunitario e diritto internazionale", *Rivista di diritto internazionale privato e processuale*, 1973, s. 582— sekä erityisesti s. 588—). Esiin ei ole jätetty tuomatta myöskään sitä seikkaa, että tilanteista, joissa itsesuojelu on sallittua, on määrätty tarkasti, ja yleisemmin, että riidanratkaisumenettely on osoittautunut erityisen tehokkaaksi, jopa siinä määrin, että yhteisön edustajat ovat GATT:n yhteydessä valittaneet riidanratkaisumenettelyn olevan liian oikeudellinen (vastaavasti ks. mm. Petersmann, "The EEC as a GATT-Member — Legal Conflicts between GATT Law and European Community Law", *The European Community and the GATT-Studies in Transnation Economic Law*, osa IV, Deventer, 1986, s. 23— sekä Hahn ja Schuster, "Le droit des États membres de se prévaloir en justice d'un accord liant la Communauté", *Revue générale de droit international public*, 1995, s. 367— , erityisesti s. 381—).

44 — Ks. mm. asia 9/73, Schlüter, tuomio 24.10.1973 (Kok. 1973, s. 1135, 28—30 kohta); asia 266/81, SIOT, tuomio 16.3.1983 (Kok. 1983, s. 731, 28 kohta) ja viimeksi asia C-469/93, Chiquita Italia, tuomio 12.12.1995 (Kok. 1995, s. I-4533, 26—29 kohta).

45 — Asiassa 70/87, Fediol v. komissio, 22.6.1989 annettu tuomio (Kok. 1989, s. 1781) ja asiassa C-69/89, Nakajima v. neuvosto, 7.5.1991 annettu tuomio (Kok. 1991, s. I-2069) poikkeavat tästä suuntauksesta ainoastaan näennäisesti ja joka tapauksessa ainoastaan osittain. Näistä tuomioista nimittäin ilmenee, että aina kun yhteisön asetuksessa viitataan GATT:n määräyksiin (asia Fediol v. komissio) tai kun asetus on annettu GATT:n määräysten täytäntöönpanemiseksi (asia Nakajima v. neuvosto), yhteisöjen tuomioistuin katsoo, että yksityiset oikeussubjektit voivat vedota näihin määräyksiin siten, että määräyksiä käytetään perusteena arvioitaessa kyseessä olevan yhteisön säädöksen lainmukaisuutta. Mahdollisuus vedota GATT:n määräyksiin näissä tapauksissa ei riipu siitä, onko GATT:n määräyksillä välitön oikeusvaikutus, vaan siitä, että on olemassa yhteisön säädös, jolla pannaan täytäntöön GATT:n määräyksiä tai jolla ainakin ilmaistaan tahto soveltaa niitä. Se, että GATT:n määräys voi toimia perusteena arvioitaessa yhteisön säädöksen pätevyyttä ainoastaan silloin, kun säädöksessä viitataan GATT:n määräyksiin tai säädöksellä pannaan niitä täytäntöön, merkitsee selvästikin sitä, että GATT:n määräystä voidaan käyttää tähän tarkoitukseen vain, jos kansainvälisestä määräyksestä on tehty "yhteisöllinen". Tämän perusteella voidaan myös pohtia sitä, onko yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytäntö johdonmukaisen monistinen, minkä asiassa Nakajima omaksuttu lähestymistapa on avoimesti saattanut kyseenalaiseksi (ks. mm. Eeckhout, "The domestic legal status of the WTO Agreement: interconnecting legal systems", mainittu edellä alaviitteessä 27, s. 56—).

46 — Vastaavasti ks. esim. edellä alaviitteessä 31 mainittu asia Kupferberg, jossa yhteisöjen tuomioistuin totesi yhtäältä, että "[s]e, että sopimuspuolet ovat luoneet erityisen toimielinjärjestelmän sopimuksen täytäntöönpanoa koskevia keskinäisiä kuulemisia ja neuvotteluja varten, ei riitä sulkemaan pois tämän sopimuksen soveltamista tuomioistuimissa" (tuomion 20 kohta), ja toisaalta, että "[s]opimuspuolten sopimuspoikkeamat mahdollistavien suojalausekkeiden osalta on todettava, että niitä on sovellettava ainoastaan määritellyissä olosuhteissa ja yleensä sekakomiteassa tapahtuvan kontradiktorisen tarkastelun jälkeen" (tuomion 21 kohta).

käsiteltäväksi saatetut GATT:n määräykset eivät mielestäni myöskään ole vähemmän selviä, täsmällisiä ja ehdottomia kuin ne muut sopimusmääräykset, joiden osalta yhteisöjen tuomioistuin on sitä vastoin jopa tarkoituksellisella myötämielisyydellä katsonut, että niillä on välitön oikeusvaikutus. On siis tuskin edes tarpeen korostaa, ettei GATT 1947 -sopimuksen määräysten ja WTO-sopimusten määräysten välillä pitäisi tältä osin olla eroja, koska viimeksi mainitut määräyksetkään eivät poikkea niistä muista sopimusmääräyksistä, joilla yhteisöjen tuomioistuimen mukaan on välitön oikeusvaikutus.

28. Näin ollen on nyt ratkaistava, ovatko GATT:sta WTO: hon siirtymisen yhteydessä tapahtuneet muutokset — erityisesti muutokset, joita on tapahtunut järjestelmän laajuudessa ja soveltamisalassa sekä riidanratkaisumenettelyn luonteessa ja tehokkuudessa eli niissä tekijöissä, joiden perusteella yhteisöjen tuomioistuin on katsonut, ettei GATT:n määräyksillä ole välitöntä oikeusvaikutusta — luonteeltaan sellaisia, että voidaan perustellusti olettaa, että oikeuskäytännössä omaksutaan WTO:n määräysten osalta eri kanta. On toisin sanoen arvioitava, ovatko ne ominaispiirteet, joita GATT-järjestelmällä kokonaisuutena on katsottu olevan ja joiden perusteella on päätelty, ettei GATT:n määräyksillä ole välitöntä oikeusvaikutusta, eli määräysten joustavuus ja liian löyhä ja neuvottelunomainen riidanratkaisumenettely, poistuneet WTO-järjestelmässä.

On kiistatonta, että WTO-järjestelmä poikkeaa huomattavasti vuoden 1947 GATT:sta ja että niitä tekijöitä, joihin oikeuskäytännön suuntaus perustui, on muutettu perusteellisesti. WTO on nimittäin rakenteeltaan kansainvälinen järjestö, ja sääntöjen ja poikkeusten suhde on siinä tarkoituksenmukainen, eikä tämä suhde suurestikaan poikkea joistakin maineikkaimmista kokeiluista, ja lisäksi WTO:n riidanratkaisumenettely on huomattavasti parempi ratkaisujen pakottavuuden osalta. [47]

29. GATT:n kaikille määräyksille tunnusomaisesta joustavuudesta, joka johtui ennen kaikkea järjestelmän "porsaanrei'istä" eli poikkeuksista, poikkeuksellisista toimenpiteistä ja vastaavista, on tarkemmin sanottuna todettava, että eräs määräyksiin tehdyistä tärkeimmistä uudistuksista on se, että suhde sääntöjen ja poikkeusten välillä on kääntynyt päinvastaiseksi. Aikaisemmassa järjestelmässä suurpiirteisesti sallittujen poikkeusten ja poikkeuksellisten toimenpiteiden järjestelmä on nimittäin kokenut huomattavan muutoksen. [48] Poikkeusten myöntämistä koskevat

47 — Tältä osin ks. mm. Ligustro, *Le controversie tra Stati nel diritto del commercio internazionale dal GATT all'OMC*, Padova, 1996, sekä Young, "Dispute resolution in the Uruguay Round: lawyers triumph over diplomats", *International Lawyer*, 1995, s. 389—.

48 — GATT 1994 -sopimuksen maksutasetta koskevista määräyksistä tehdyllä sopimuksella pyritään säätelemään ankarammin tullien ulkopuolisia rajoittavia toimenpiteitä ja erityisesti lisäämään niiden avoimuutta; näitä toimenpiteitä käytettiin erityisesti kehitysmaissa hallitsemattomasti. Tältä kannalta merkittävänä on pidettävä myös GATT:n XIX artiklaan perustuvista suojalausekkeista tehtyä sopimusta (EYVL L 336, s. 184), jolla on tarkoitus "luoda uudelleen monenkeskinen suojatoimien valvonta ja poistaa toimet, joita tällainen valvonta ei koske" (toinen perustelukappale). Sopimuksessa on myös erityinen määräys, jonka mukaan ns. harmaaseen vyöhykkeeseen kuuluvat toimenpiteet on poistettava asteittain aikavälillä, joka ei ylitä neljää vuotta WTO-sopimuksen voimaantulosta (ks. 11 artikla).

aineelliset ja menettelylliset edellytyksetkin ovat nykyään riittävän tiukkoja. [49]

Yhtä merkittävä muutos on tapahtunut riitojen ratkaisun osalta, jonka on aina katsottu kuuluvan GATT-järjestelmän heikoimpiin kohtiin, ja nämä muutokset ovat koskeneet sekä muotoseikkoja että aineellisia seikkoja. Aikaisemman järjestelmän keskeinen piirre oli se, että hävinneen osapuolen "vastustus" sai menettelyn pysähtymään, koska paneeli saattoi ainoastaan suosittaa ratkaisua neuvostolle eli kaikille sopimuspuolille; neuvosto saattoi tämän jälkeen hyväksyä suosituksen, jollei sitä vastustettu. Nyt voimassa oleva riitojen ratkaisusta annettuja sääntöjä ja menettelyjä koskeva sopimus on muuttanut tilannetta huomattavasti. [50] Siltä osin kuin sillä on tässä merkitystä, on korostettava erityisesti sitä, että neuvosto aikaisemmin hyväksyi paneeliraportin vain, jos hyväksymisestä vallitsi yleinen konsensus, mutta nykyään paneeliraportti hylätään vain siinä tapauksessa, että hylkäämisestä ollaan yksimielisiä, ja tätä järjestelmää on pidettävä käänteentekevänä keksintönä, sillä häviävä osapuoli saattoi aikaisemmin estää paneeliraportin hyväksymisen, mutta enää tämä ei ole mahdollista. [51] On turha yrittää antaa painoarvoa — kuten oikeudenkäynnin aikana kuitenkin on tehty — sille, että menettelyn lopputulos voidaan korvata kompensaatiojärjestelmällä ja ettei kyseistä mekanismia siis voida pitää sellaisena, että ne syyt, joiden perusteella yhteisöjen tuomioistuin epäsi GATT:n määräyksiltä kaiken välittömän oikeusvaikutuksen, olisivat sen vuoksi kadonneet. Kompensaatio nimittäin on vain väliaikainen toimenpide, joka ei siis ole riitojenratkaisumenettely vaan ainoastaan väliaikainen keino, jolla vältetään se, että jos täytäntöönpanoa ei tapahdu asiassa asetetussa kohtuullisessa määräajassa, muiden sopimuspuolten edut mitätöityisivät tai heikkenisivät, ja jolla samaan aikaan estetään se, että täytäntöönpa-

49 — Ks. WTO-sopimuksen IX artiklan 3 ja 4 kohta. Ministerikokous voi esimerkiksi päättää poikkeusluvan myöntämisestä kolmen neljäsosan enemmistöllä, ja päätöksessä on esitettävä ne poikkeukselliset olosuhteet, jotka oikeuttavat päätöksen tekemiseen, sekä päivämäärä, jolloin poikkeuslupa päättyy; ministerikokouksen on määräajoin tarkastettava, ovatko poikkeukselliset olosuhteet edelleen voimassa. Lisäksi GATT 1994 -sopimuksen mukaisia poikkeuksia velvoitteista koskevassa sopimuksessa tiukennetaan poikkeusten saamisen edellytyksiä ja määrätään, että jäsenvaltio voi panna vireille riitojenratkaisumenettelyn, jos se, että toinen GATT:n jäsenvaltio soveltaa poikkeusta, tekee mitättömäksi tai heikentää GATT 1994 -sopimuksesta johtuvia etuja.

50 — Ks. WTO-sopimuksen liite 2 (EYVL L 336, s. 234). Mekanismin rakenteesta on ensinnäkin todettava, että riitojen ratkaisua varten on kolme päätöksentekotasoa. Riitojenratkaisuelin (eli DSB, Dispute Settlement Body) on yleisneuvosto, kun se hoitaa riitojenratkaisutehtävää; sillä voi olla oma puheenjohtaja ja omat menettelysäännöt (WTO-sopimuksen IV artiklan 3 kohta). Paneelit, joissa on kolme tai viisi jäsentä, jotka valitaan tarpeen mukaan ja yksittäisinä henkilöinä kansainvälisen kauppaoikeuden asiantuntijoiden joukosta, edustavat teknisen arvioinnin ensimmäistä tasoa. On myös perustettu pysyvä valituselin, joka muodostuu seitsemästä asiantuntijajuristista, jotka eivät ole sidoksissa mihinkään hallitukseen. Menettelyssä kuullaan riidan osapuolia ratkaisun löytämiseksi ja riidattomien kohtien pois rajaamiseksi. Menettelyn toinen vaihe on se, kun paneeli arvioi asiaa, ja tässäkin voi olla kaksi vaihetta.

51 — On lisäksi mahdollista hakea muutosta, jolloin laaditaan uusi raportti, joka samaten hyväksytään, ellei sen hylkäämisestä olla yksimielisiä. Negatiivisen konsensuksen periaate merkitsee pohjimmiltaan sitä, että raportti hyväksytään aina ja että häviävän osapuolen on noudatettava sitä. Raportissa voi itse asiassa olla suosituksia siitä, miten osapuolen on noudatettava raporttia (19 artikla), ja hävinneen osapuolen on mukauduttava tähän kohtuullisessa määräajassa. Ellei hävinnyt osapuoli noudata määräaikaa, siihen kohdistetaan vastatoimenpiteitä, esimerkiksi lakkautetaan tullimyönnytykset tai muut velvoitteet, mihin riidanratkaisuelin antaa luvan, paitsi jos vallitsee yksimielisyys siitä, ettei vastatoimenpiteisiin saa ryhtyä.

non laiminlyöneellä osapuolella olisi houkutusta jatkaa täytäntöönpanon laiminlyöntiä loputtomiin. [52]

30. On siis juuri edellä esitettyjen WTO-järjestelmän ominaispiirteiden perusteella kysyttävä, voivatko ne muutokset, joita on tapahtunut suhteessa GATT-järjestelmään, saada yhteisöjen tuomioistuimen muuttamaan välitöntä oikeusvaikutusta koskevaa kantaansa. Oma vastaukseni on se, että näin voisi tai pikemminkin pitäisi olla, [53] kun otetaan huomioon oikeuskäytäntö, joka koskee muita yhteisön tekemiä sopimuksia, jotka — on vaikea olla myöntämättä tätä — eivät ominaispiirteiltään poikkea perustavanlaatuisesti WTO-sopimuksesta joustavuuden osalta ja sen osalta, missä määrin riitojen ratkaiseminen perustuu neuvotteluihin. [54]

Loppujen lopuksi katson, että tilanne on muuttunut GATT 1947 -sopimuksesta ja että on väistämättä katsottava, että ne vasta-argumentit, joihin yhteisöjen tuomioistuin on vedonnut, ovat WTO:n yhteydessä menettäneet merkityksensä. [55] Tältä kannalta katsottuna yksityiset oikeussubjektit voivat tuomioistuimissa vaatia WTO-sopimusten ja siis myös TRIPS-sopimuksen noudattamista, mutta tietenkin vain niiden määräysten, joiden osalta se on mahdollista.

52 — Se esimerkiksi Timmermansin artikkelissa "L'Uruguay Round: sa mise en oeuvre par la Communauté européenne", *Revue du marché unique européen*, 1994, s. 175—, esiin tuotu seikka, ettei mitenkään voida sulkea pois sitä mahdollisuutta, että kompensaatio lopuksi on "väliaikainen mutta pysyvä toimenpide" (s. 178), ei voi muuttaa ongelman sisältöä. En voi olla toteamatta, että perustamissopimuksen 171 artiklan mukaan myös se, että valtio rikkoo yhteisön oikeutta, voidaan ilmaista rahamääräisenä, jolloin jäsenvaltio voi jatkaa rikkomista "maksamalla". Mielestäni on joka tapauksessa todettava, ettei sitä, onko määräyksellä välitön oikeusvaikutus, voida asettaa riippumaan siitä, kuinka pitkän aikaa kestää, ennen kuin valtio noudattaa — joko tuomioistuimen tai panelin — päätöstä, ja vielä vähemmän niistä keinoista, joita voidaan käyttää laiminlyönnin vaikutusten lieventämiseksi ja/tai määräysten noudattamiseen houkuttelemiseksi.

53 — Päinvastaista mieltä ovat olleet julkisasiamies Cosmas edellä alaviitteessä 37 mainitussa asiassa Affish esittämänsä ratkaisuehdotuksen 118— 128 kohdassa ja julkisasiamies Elmer samassa alaviitteessä mainitussa asiassa T. Port esittämänsä ratkaisuehdotuksen 27— 29 kohdassa.

54 — Tältä osin ks. erityisesti se, mitä on todettu edellä 27 kohdassa ja alaviitteessä 46. Yleisemmin on todettava, että on syytä korostaa, että GATT on ainoa sopimus, jonka osalta yhteisöjen tuomioistuin on sopimuksen "ominaispiirteiden" perusteella katsonut, ettei *millään* sen määräyksellä voi olla välitöntä oikeusvaikutusta. Yhteisöjen tuomioistuin ei sitä vastoin ole missään muussa tapauksessa, jossa sitä on pyydetty lausumaan yhteisön tekemistä kansainvälisistä sopimuksista, milloinkaan katsonut, että sopimuksen ominaispiirteet estäisivät yksityisiä oikeussubjekteja vetoamasta sopimuksen määräyksiin tuomioistuimissa, ja se on tilanteen niin vaatiessa enintään todennut, että sen käsiteltävänä olevalla yksittäisellä määräyksellä ei ole välitöntä oikeusvaikutusta. Ks. edellä alaviitteessä 17 mainittujen asioiden lisäksi edellä alaviitteessä 44 mainittu asia Chiquita Italia, jossa yhteisöjen tuomioistuin katsoi, ettei se, että neljännessä Lomén sopimuksessa määrätään erityisestä menettelystä sopimuspuolten erimielisyyksien sovittelemiseksi, estä katsomasta, että sen tietyillä määräyksillä on välitön oikeusvaikutus (36 kohta).

55 — Itse asiassa jo GATT 1947 -sopimuksen osalta on todettu, että ne ominaispiirteet, joita yhteisöjen tuomioistuin katsoi sillä olevan, jotta se voisi evätä sen määräyksiltä kaiken välittömän oikeusvaikutuksen, saivat GATT:n näyttämään pikemminkin foorumilta, jossa neuvotellaan ja etsitään ratkaisuja, eikä niinkään sitovalta sopimukselta, vaikka todellisuudessa tilanne on seuraava: "The GATT is not a caricature of an international agreement, but is obligatory on the Community and Member States. It must be taken seriously by the institutions and the Court" (Everling, "Will Europe slip on Bananas? The Bananas Judgement of the Court of Justice and National Courts", *Common Market Law Review*, 1996, s. 401—, erityisesti s. 422). Lisäksi kirjallisuudessa on esitetty, että "riippumatta siitä, miten GATT:n riitojenratkaisujärjestelmää luonnehditaan, voidaan ilman muuta sanoa, että se on eräs tehokkaimmista valtioiden välisistä riitojenratkaisujärjestelmistä, joita tällä hetkellä on olemassa" (edellä alaviitteessä 43 mainittu artikkeli Hahn ja Schuster, "Le droit des États — — ", s. 381). On tuskin tarpeen todeta, että nämä huomautukset pitävät sitäkin suuremmalla syyllä paikkansa WTO:lla perustetun (uuden) järjestelmän osalta, sillä eri käsityksistä huolimatta vallitsee yksimielisyys siitä, että se on selvästi muuttunut "oikeudellisemmaksi" ja "pakottavammaksi".

31. On kuitenkin vielä tutkittava, voidaanko ratkaista se ongelma, että eräät sopimuspuolet (erityisesti Yhdysvallat, Kanada ja Japani) eivät tunnusta, että kyseisillä määräyksillä olisi välitön oikeusvaikutus, mutta ensin on tutkittava, voiko tämä seikka muuttaa ongelman sisältöä. Tämän seikan — joka komission mukaan on syy siihen, että päätökseen 94/800/EY otettiin perustelukappale, jonka mukaan WTO:n määräyksillä ei ole välitöntä oikeusvaikutusta — perusteella on nimittäin väitetty, ettei yhteisöjen tuomioistuin voi tunnustaa näille määräyksille välitöntä oikeusvaikutusta, koska muut sopimuspuolet eivät tee samoin vastavuoroisesti.

On kiistatonta, että tällä on merkittäviä seurauksia, koska on myönnettävä, että kyseisten määräysten välitön oikeusvaikutus merkitsisi vastavuoroisuuden puuttuessa sitä, että yhteisön yritykset ovat huonommassa asemassa kuin ulkomaiset kilpailijansa. Viimeksi mainitut voisivat suoraan vedota itselleen edullisiin määräyksiin jäsenvaltioiden tuomioistuimissa, mutta yhteisön yritykset eivät voisi tehdä samoin valtioissa, jotka ovat ilmoittaneet, ettei WTO:n määräyksillä ole välitöntä oikeusvaikutusta. [56]

32. On tuskin edes tarpeen lisätä, että näillä näkökohdilla ei loogisesti ajatellen pitäisi olla mitään vaikutusta vastaukseen, jota yhteisöjen tuomioistuimelta on pyydetty. Kuten oikeustieteessä on todettu, tilanne olisi toinen vain, jos välittömän oikeusvaikutuksen tunnustaminen edellyttäisi vastavuoroisuutta. [57]

Tässä kohtaa muistutan ensinnäkin siitä, että yhteisöjen tuomioistuin on jo asiassa Bresciani antamassaan tuomiossa tuonut esiin vastavuoroisuusperiaatteen ja sen, mitä seurauksia tällä periaatteella voi olla välittömän oikeusvaikutuksen tunnustamiselle. Yhteisöjen tuomioistuin piti lähtökohtana sitä ajatusta, että Jaunden sopimusta "ei tehty varmistamaan niiden *velvoitteiden yhdenmukaisuutta*, joihin yhteisö sitoutuu assosioituneita valtioita kohtaan, vaan lähinnä niiden kehityksen edistämiseksi", ja se totesi tuossa tapauksessa, että "[a]ssosioituneita valtioita koskevien yhteisön velvoitteiden epäsuhde, joka johtuu itse sopimuksen erityisestä luonteesta, ei estä yhteisöä tunnustamasta sen tiettyjen määräysten välitöntä oikeusvaikutusta". [58] Muistutan lisäksi siitä, että yhteisöjen tuomioistuin on päätynyt vastaavaan ratkaisuun asiassa Chiquita Italia myöhemmin antamassaan tuomiossa pohdittuaan nimenomaan sitä, oliko katsottava, ettei neljännen Lomén sopimuksen määräyksillä voinut olla välitöntä oikeusvaikutusta sen vuoksi, että sopimukselle oli tunnusomaista "erittäin [selvä] epätasapaino sopimuspuolten hyväksymien velvoitteiden osalta". [59]

56 — Tämä huomioon ottaen ei ehkä ole niin yllättävää eikä loppujen lopuksi ollenkaan mielivaltaista, että edellä alaviitteessä 45 mainituissa asioissa Fediol v. komissio ja Nakajima v. neuvosto rajoitettiin mahdollisuutta vedota toimivaltaisissa tuomioistuimissa (myös) WTO:n määräyksiin.

57 — Vastaavasti ks. Mengozzi, "Les droits des citoyens — — ", mainittu edellä alaviitteessä 37.

58 — Edellä alaviitteessä 17 mainittu asia Bresciani, tuomion 22 ja 23 kohta; kursivointi tässä.

59 — Edellä alaviitteessä 44 mainittu asia Chiquita Italia, tuomion 32 ja 34 kohta.

33. Näistä tuomioista voitaisiin siis ilmeisesti tehdä se vastakohtaispäätelmä, että yhteisön tekemässä kansainvälisessä sopimuksessa olevien määräysten välittömän oikeusvaikutuksen tunnustaminen voisi riippua vastavuoroisuudesta siinä tapauksessa, että kyseisessä sopimuksessa määrätään sopimuspuolille yhtä suuret velvoitteet, jolloin vastavuoroisuutta siis vaaditaan sopimuksen soveltamisvaiheessa. Yhteisöjen tuomioistuin tulkitsi asiassa Kupferberg antamassaan tuomiossa vapaakauppasopimusta eli vastavuoroisuusperiaatteeseen perustuvaa sopimusta, [60] ja se totesi, ettei tähän päätelmään voida päätyä automaattisesti. Yhteisöjen tuomioistuin piti lähtökohtana sitä, että kunkin sopimuspuolen on vilpittömässä mielessä täytettävä allekirjoittamansa sitoumukset ja siis määriteltävä sopivat oikeudelliset keinot tämä tavoitteen sisällyttämiseksi oikeusjärjestykseensä, ja se totesi, että "— — se, että yhden sopimuspuolen tuomioistuimet katsovat, että tietyt sopimuksen määräykset ovat sellaisenaan sovellettavia, vaikka toisen sopimuspuolen tuomioistuimet eivät tätä hyväksy, ei itsessään ja yksinään merkitse, että sopimuksen täytäntöönpanossa ei ole vastavuoroisuutta". [61]

Yhteisöjen tuomioistuimen mukaan siis pelkästään se seikka, että eri sopimuspuolten tuomioistuimet ratkaisevat eri tavalla sen, onko määräyksillä välitön oikeusvaikutus, ei sellaisenaan vielä oikeuta päättelemään, että sopimuksen soveltamisessa ei ole vastavuoroisuutta. Tämä merkitsee yhtäältä sitä, että vastavuoroisuuden puuttuminen välittömän oikeusvaikutuksen tunnustamisessa voisi hyvinkin olla ratkaiseva tekijä, jos se merkitsisi vastavuoroisuuden puuttumista sopimuksen soveltamisessa, kun sopimusta tarkastellaan kokonaisuutena, ja toisaalta sitä, että ratkaisevaa on tehtyjen sitoumusten noudattaminen, mutta väliä ei ole sillä, millä oikeudellisilla keinoilla se tapahtuu, kunhan niillä voidaan saavuttaa päämäärä.

34. Kun edellä esiin tuotua oikeuskäytäntöä sovelletaan WTO-sopimuksiin, on päädyttävä siihen lopputulokseen, ettei välittömän oikeusvaikutuksen tunnustaminen voi riippua muiden sopimuspuolten tältä osin omaksumasta kannasta, ellei tästä ole nimenomaisesti määrätty. [62] Kun otetaan huomioon se, että oikeuskäytännössä on yhdistetyissä asioissa International Fruit Company ym. annetusta tuomiosta saakka nimenomaan GATT 1947 -sopimuksen osalta toistuvasti painotettu sitä seikkaa, että se on sopimus, joka perustuu periaatteeseen neuvotella "keskinäisen ja kaikille edullisen sopimuksen saamisesta", [63] on mielestäni kuitenkin tarkasteltava lähemmin sitä, voidaanko WTO-sopimusten osalta katsoa, että silloin kun välittömän oikeusvaikutuksen tunnustaminen ei ole vastavuoroista, sopimusten soveltamisessakaan ei ole vastavuoroisuutta.

60 — On syytä huomauttaa, että edellä alaviitteessä 31 mainitussa asiassa Kupferberg eräät hallituksen kiistivät sen, että ETY:n ja Portugalin välisen vapaakauppasopimuksen määräyksillä olisi välitön oikeusvaikutus, vedoten nimenomaan siihen, että kyseessä oli sopimus, jonka soveltaminen edellytti vastavuoroisuusperiaatteen noudattamista.

61 — Edellä alaviitteessä 31 mainittu asia Kupferberg, tuomion 18 kohta.

62 — Tässä yhteydessä muistutan siitä, että kun kyseisistä sopimuksista neuvoteltiin, ehdotettiin täsmennettäväksi, etteivät kyseiset määräykset olisi automaattisia. Tätä ehdotusta ei kuitenkaan hyväksytty.

63 — Edellä alaviitteessä 39 mainitut yhdistetyt asiat International Fruit Company ym., tuomion 21 kohta.

Tältä osin totean ensinnäkin, että mielestäni ei voi olla epäilystä siitä, että kun WTO:n kohde ja tarkoitus otetaan huomioon, vastavuoroisuutta edellytetään myös sopimuksen täytäntöönpanovaiheessa eikä ainoastaan neuvotteluvaiheessa. [64] Haluan lisätä, että se, että jotkin muut sopimuspuolet eivät tunnusta välitöntä oikeusvaikutusta, väistämättä merkitsee *vähintäänkin* epätasapainoa niiden sitoumusten täyttämisessä, joihin kukin sopimuspuolista on vastavuoroisesti sitoutunut. Tästä mitä ilmeisimmin seuraa, ettei varmastikaan ole helppoa etukäteen määrittää, mihin saakka ja missä määrin tällainen epätasapaino merkitsee sitä, että sopimuksen soveltaminen ei ole vastavuoroista, kun sopimusta tarkastellaan kokonaisuutena.

35. Tällaisessa tilanteessa on itsestään selvää, että yhteisöjen tuomioistuimen on väistämättä arvioitava asiaa abstraktisti siten, että se ottaa erityisesti huomioon sen, mikä vaikutus hyväksyttyjen velvoitteiden (vastavuoroiseen) täytäntöönpanoon on sillä, että välittömän oikeusvaikutuksen takaaminen ei ehkä olekaan vastavuoroista. Kun otetaan huomioon kyseessä olevien sopimusten luonne ja (ennen kaikkea) niiden vaikutukset, ei mielestäni voida olla myöntämättä, että tämän vaikutus täytäntöönpanoon on erittäin merkittävä.

Kun tämä on todettu, en halua peitellä niitä vaikeuksia, joita esiintyy sovellettaessa vastavuoroisuuden käsitettä monenvälisen sopimuksen erityisiin vaatimuksiin. Katson kuitenkin, että on varmastikin oikeampaa kytkeä välittömän oikeusvaikutuksen tunnustaminen vastavuoroisuuteen sopimuksen soveltamisessa, kuin toistaa niitä kaavoja, jotka kylläkin ovat vakiintuneita GATT 1947 -sopimuksen osalta, mutta joiden olemassaololle ei enää ole syytä WTO:n yhteydessä, ja jotka siis vain vahvistavat sitä laajalle levinnyttä käsitystä, jonka mukaan jälkimmäinen ratkaisu on enemmän poliittinen kuin oikeudellinen. Ehdotankin siis, että jollei yhteisöjen tuomioistuin aio jättää kyseessä olevien määräysten tulkintaa ja yleisemmin niiden "hallintaa" "poliittisille" toimielimille eli komissiolle ja neuvostolle, [65] se pitäisi vastavuoroisuutta ratkaisevana tekijänä. Käytännössä tulos ei luultavasti muuttuisi, mutta argumentaation johdonmukaisuus ja "juridisuus" lisääntyisivät.

36. Jos yhteisöjen tuomioistuin ehdotukseni mukaisesti päättäisi olla seuraamatta GATT 1947 -sopimusta koskevaa oikeuskäytäntöä ja katsoisi, ettei välitön oikeusvaikutus edellytä, että muiden sopimuspuolten tuomioistuimet vastaavasti tunnustavat sen olemassaolon, ei tarvitsisi tehdä muuta kuin tarkastaa, onko määräyksellä, johon asiassa on vedottu,

64 — Tämä ilmenee jo GATT 1947 -sopimuksen osalta riittävän selvästi edellä alaviitteessä 44 mainitussa asiassa Chiquita Italia annetusta tuomiosta, jossa yhteisöjen tuomioistuin nimenomaisesti totesi, että neljäs Lomén sopimus "ei ole samanlainen kuin Gatt-sopimus" (31 kohta), ja tämä edelsi toteamusta, jonka mukaan neljännen Lomén sopimuksen määräyksillä voi olla välitön oikeusvaikutus siitä huolimatta, että sopimuspuolten hyväksymien velvoitteiden välillä on selvä epätasapaino.

65 — Tämä nimittäin on se vaikutelma, joka vahvasti ilmenee edellä alaviitteessä 42 mainitussa asiassa Saksa v. neuvosto annetusta tuomiosta, jossa yhteisöjen tuomioistuin totesi, että ne samat GATT:in ominaispiirteet, jotka estävät tunnustamasta välitöntä oikeusvaikutusta, estävät myös sen, että sen määräykset voitaisiin ottaa huomioon arvioitaessa yhteisön asetuksen lainmukaisuutta sellaisen kanteen yhteydessä, jonka jäsenvaltio on nostanut 173 artiklan nojalla (109 kohta). Tätä vaikutelmaa vahvistaa se, että yhteisöjen tuomioistuimen mukaan nämä samat määräykset voivat olla pätevä arviointiperuste, kun komission 169 artiklan mukaisesti nostaman kanteen yhteydessä arvioidaan, onko kansallinen käytäntö tai lainsäädäntö yhteensoveltuva GATT:issa sovittujen sitoumusten kanssa (ks. asia C-61/94, komissio v. Saksa, tuomio 10.9.1996, Kok. 1996, s. I-3989).

eli TRIPS-sopimuksen 50 artiklan 6 kohdalla, välitön oikeusvaikutus. Sanon heti, ettei tästä voi olla mitään epäilystä, koska jo ensilukemalla osoittautuu, että määräys on riittävän selkeä ja täsmällinen eikä se edellytä minkään myöhemmän säädöksen antamista.

Komissio ja Ranskan hallitus sitä vastoin ovat eri mieltä, sillä ne ovat painottaneet sitä seikkaa, että eräät TRIPS-sopimuksen III osan eli sen osan, jossa kyseinen määräys on, määräykset on muotoiltu liian yleisluonteisiksi ja ne on selvästi osoitettu ainoastaan sopimuspuolille; komissio ja Ranskan hallitus eivät kuitenkaan ole ainakaan nimenomaisesti kiistäneet sitä, että 50 artiklan 6 kohdalla on ne ominaispiirteet, joita välitön oikeusvaikutus yhteisöjen tuomioistuimen mukaan edellyttää. Nämä väittävät erityisesti, että se, että eräissä määräyksissä määrätään, että "[j]äsenten tulee varmistaa —— kansallisen lainsäädännön mukaisesti" (41 artiklan 1 kohta) tai että "[t]ämän osan määräyksillä ei ole tarkoitettu synnyttää mitään velvoitetta perustaa lakien yleisestä täytäntöönpanojärjestelmästä erillistä järjestelmää teollis- ja tekijänoikeuksien täytäntöönpanoa varten" (41 artiklan 5 kohta), [66] merkitsee sen poissulkemista, että sopimuksen II osaan ja yleisemmin TRIPS-sopimukseen kokonaisuutena voitaisiin suoraan vedota kansallisissa tuomioistuimissa. [67]

37. Kun otetaan huomioon edellä esittämäni huomiot, jotka koskevat mahdollisuutta tunnustaa WTO:n määräyksille välitön oikeusvaikutus ja jotka pätevät myös TRIPS-sopimuksen määräysten osalta, katson, että riittää, kun huomautetaan, että olisi vähintäänkin uskaliasta tehdä kansainvälisten sopimusten vakioilmaisujen perusteella päätelmiä ilmaisut sisältävien määräysten luonteesta. On lähestulkoon tarpeetonta todeta, että se, millä on merkitystä, on se, onko kyseessä oleva määräys itsessään sellainen, että sitä voidaan soveltaa, niin kuin se on aina silloin, kun sen vaikutusten syntyminen ei edellytä minkään myöhemmän säädöksen antamista. On kiistatonta, että 50 artiklan 6 kohta, joka on jopa liian selkeä ja yksityiskohtainen, ei edellytä minkään myöhemmän säädöksen antamista.

66 — Mielestäni viimeksi mainittu määräys sitä vastoin ainoastaan vahvistaa, että kyse on määräyksistä, joihin hyvinkin voidaan vedota kansallisissa tuomioistuimissa, koska siinä määrätään nimenomaisesti siitä, ettei tätä varten tarvitse säätää mitään erillisiä keinoja.

67 — Komissio lainaa tässä tarkoituksessa TRIPS-sopimuksen 1 artiklan 1 kohtaa, jonka mukaan "[j]äsenet voivat, ilman että niillä on tähän velvollisuutta, säätää kansallisessa lainsäädännössään sopimuksen edellyttämää laajemmasta suojasta edellyttäen, että sellainen suoja ei ole vastoin sopimuksen määräyksiä". Tämä määräys ei mitenkään tue komission kantaa, vaan siitä päinvastoin ilmenee, että jäsenvaltioiden, joilla kylläkin on vapaus säätää laajemman suojan antavista laeista, on noudatettava sopimuksen mukaisia "vähimmäismääräyksiä", joihin yksityiset oikeussubjektit voivat siis vedota, jos ne ovat riittävän selkeitä, täsmällisiä ja ehdottomia.

Ennakkoratkaisukysymyksen pääasia

38. Totean aluksi, että vaikka yhteisöjen tuomioistuin katsoisi, ettei TRIPS-sopimuksen 50 artiklan 6 kohdalla ole välitöntä oikeusvaikutusta, kansalliselle tuomioistuimelle annettava vastaus ei tämän vuoksi menetä kaikkea merkitystään. Tältä osin riittää, kun huomautetaan, että yhteisöjen tuomioistuin on jo pitkään katsonut, että välitöntä oikeusvaikutusta vailla olevia johdannaisen oikeuden säännöksiä ja määräyksiä koskevat kysymykset voidaan ottaa tutkittaviksi. [68] Erityisesti siltä osin kuin on kysymys yhteisön tekemien sopimusten tulkinnasta, muistutan, että yhteisöjen tuomioistuin on nimenomaan GATT 1947 -sopimuksen osalta todennut olevan tärkeää, että "yleissopimuksen määräyksiä, kuten kaikkien muiden yhteisöä sitovien sopimusten määräyksiä, sovelletaan samalla tavalla kaikkialla yhteisössä", ja että nämä määräykset ovat sellaisia, "joiden tulkinta kuuluu perustamissopimuksen 177 artiklassa yhteisöjen tuomioistuimelle annettuun toimivaltaan antaa ennakkoratkaisuja, *tulkinnan tarkoituksesta riippumatta*". [69] Yhteisöjen tuomioistuin on eräässä äskettäin antamassaan tuomiossa lisäksi täsmentänyt, että "yhteisön tekemien kansainvälisten sopimusten ensisijaisuus yhteisön johdetun oikeuden teksteihin nähden edellyttää, että jälkimmäisille on annettava mahdollisuuksien mukaan näiden sopimusten kanssa yhteensoveltuva tulkinta". [70] On lähestulkoon tarpeetonta todeta, että tämä toteamus väistämättä koskee kansallisia säännöksiä.

Tällaisessa tilanteessa on itsestään selvää, että kun yhteisöjen tuomioistuin tulkitsee tiettyä sopimusmääräystä, tarpeen vaatiessa todeten, ettei sillä ole välitöntä oikeusvaikutusta, tulkinta voi kuitenkin olla kansalliselle tuomioistuimelle hyödyllinen apuväline sen ratkaistessa, voidaanko asiaan liittyvää kansallista säännöstä tulkita siten, että se on yhteensoveltuva kyseisen sopimusmääräyksen kanssa. On ehkä syytä muistuttaa, että kyseinen sopimus joka tapauksessa sitoo yhteisöä ja jäsenvaltioita. [71]

39. Näin ollen muistutan, että kansallinen tuomioistuin kysyy yhteisöjen tuomioistuimelta, onko TRIPS-sopimuksen 50 artiklan 6 kohdassa tarkoitettuna turvaamistoimenpiteenä pidettävä Alankomaiden siviiliprosessilain 289 §:ssä tarkoitettuja toimenpiteitä

68 — Ks. esim. edellä alaviitteessä 44 mainittu asia Schlüter ja asia 59/75, Manghera ym., tuomio 3.2.1976 (Kok. 1976, s. 91), jossa yhteisöjen tuomioistuin tulkitsi neuvoston päätöslauselmia todeten kuitenkin olevan mahdotonta, että niillä voisi olla sellaisia oikeusvaikutuksia, joihin yksityiset oikeussubjektit voisivat vedota kansallisissa tuomioistuimissa. Myös asiassa C-322/88, Grimaldi, 13.12.1989 antamassaan tuomiossa (Kok. 1989, s. 4407) yhteisöjen tuomioistuin selvitti kansalliselle tuomioistuimelle, miten on tulkittava erästä suositusta, todeten, että tulkinta saattoi olla hyödyllinen ennakkoratkaisua pyytäneelle tuomioistuimelle, vaikkei suositus ollutkaan sellainen, että se olisi voinut luoda yksityisille oikeussubjekteille oikeuksia, joihin nämä olisivat voineet vedota kansallisissa tuomioistuimissa (16—19 kohta). Asiassa 111/75, Mazzalai, 20.5.1976 antamassaan tuomiossa (Kok. 1976, s. 657) yhteisöjen tuomioistuin sitä paitsi totesi, että sillä on 177 artiklan perusteella toimivalta antaa ratkaisuja "yhteisön toimielinten säädösten tulkinnasta siitä riippumatta, onko näillä välitön oikeusvaikutus" (7 kohta). On tuskin tarpeen muistuttaa asiassa C-106/89, Marleasing, 13.11.1990 annetusta tuomiosta (Kok. 1990, s. I-4135), jossa yhteisöjen tuomioistuin vahvisti yhdenmukaisen tulkinnan periaatteen, jonka mukaan välittömän oikeusvaikutuksen puuttuessa "kansallisen tuomioistuimen — —on tulkittava kansallista oikeuttaan ottaen huomioon kyseisen direktiivin sanamuoto ja tarkoitus" (13 kohta).

69 — Yhdistetyt asiat 267/81—269/81, SPI ja SAMI, tuomio 16.3.1983 (Kok. 1983, s. 801, 14 ja 19 kohta; kursivointi tässä).

70 — Edellä alaviitteessä 65 mainittu asia komissio v. Saksa, tuomion 52 kohta.

71 — Mahdollisuudesta vedota sopimusmääräyksiin, joilla ei ole välitöntä oikeusvaikutusta, ks. mm. Monin, "A propos de l'accord instituant l'organisation mondiale du commerce et l'accord sur les marchés publics: la question de l'invocabilité des accords internationaux conclus par la Communauté européenne", *Revue trimestrielle de droit européen*, 1997, s. 399—, erityisesti s. 407 ja s. 412—.

eli väliaikaismääräyksiä, jotka on annettu vastapuolen kuulemisen jälkeen ja jotka ovat kirjallisia, asianmukaisesti perusteltuja ja joista saadaan valittaa. Näille väliaikaismääräyksille on tunnusomaista lisäksi se — asianosaisten erittäin tärkeänä pitämä — piirre, että vaikka asianosaiset voivat panna vireille pääasian oikeudenkäynnin, useimmissa tapauksissa asianosaiset pitävät väliaikaismääräyksiä lopullisina päätöksinä, ja väliaikaismääräykset ovat itse asiassa perusta sovinnolle.

Juuri näiden ominaispiirteiden perusteella — vaikkakin osittain eri perusteluin — Hermès, Alankomaiden hallitus ja komissio ehdottavat, että yhteisöjen tuomioistuin vastaisi kansallisen tuomioistuimen esittämään kysymykseen kieltävästi. Tarkemmin sanottuna Hermès korostaa niitä käytännön etuja, joita Alankomaissa noudatettava menettely tarjoaa, ja sen mukaan TRIPS-sopimuksen 50 artikla koskee ainoastaan syyttäjän tai tulliviranomaisten toimenpiteitä. Alankomaiden hallitus korostaa Alankomaissa noudatettavan menettelyn etuja ja väittää, että 50 artiklan soveltamisalaan kuuluvat ainoastaan siviiliprosessilain 700 §:ssä tarkoitetut toimenpiteet eli turvaamistoimenpiteet, joihin on ryhdytty tuomioistuimen puheenjohtajan luvalla toista osapuolta kuulematta. Komissio toteaa yhtäältä, että koska Alankomaissa noudatettava menettely melkein aina päättyy lopulliseen toimenpiteeseen, sitä voitaisiin pitää nopeutettuna pääasian käsittelynä, ja toisaalta, että vaikka myönnettäisiinkin, että kyseiset toimenpiteet kuuluvat TRIPS-sopimuksen 50 artiklassa tarkoitetun turvaamistoimenpiteen käsitteen alaisuuteen, tämä määräys ei kuitenkaan — ainakaan aina ja joka tapauksessa — velvoita sopimuspuolia säätämään lainsäädännössään, että pääasian oikeudenkäynti on pantava vireille tietyssä määräajassa sillä uhalla, että toimenpide raukeaa.

40. Totean aluksi, että TRIPS-sopimuksen 50 artikla koskee nimenomaisesti kaikkia toimenpiteitä, joilla "estetään —— teollis- tai tekijänoikeuden loukkaaminen" (1 kohta), mukaan lukien toimenpiteet, joista on tarpeen vaatiessa päätetty "toista osapuolta kuulemattakin" (2 kohta). Haluan heti lisätä, että Hermèsin pyytämä toimenpide vastaa täsmälleen tätä tavoitetta ja että se, että toimenpiteestä päätetään osapuolten kuulemisen jälkeen, ei taatusti voi estää sitä kuulumasta TRIPS-sopimuksen 50 artiklan soveltamisalaan. Jo 50 artiklan 6 kohdan sanamuoto puoltaa tätä käsitystä, sillä siinä nimenomaisesti mainitaan toimenpiteet, joista on päätetty 1 ja 2 kohdan perusteella, eli siis *muun muassa* — mutta ei pelkästään — toimenpiteet, joista on päätetty toista osapuolta kuulematta. [72]

72 — Kun 50 artiklan 6 kohdassa määrätään, että turvaamistoimenpiteet menettävät vaikutuksensa, jos pääasiaa ei ole pantu vireille tietyssä määräajassa, siinä todetaan nimenomaisesti, että näin on vain, jollei 4 kohdasta muuta johdu; 4 kohdassa määrätään, että mikäli turvaamistoimiin on ryhdytty toista osapuolta kuulematta, "[a]sian uudelleenkäsittely, johon liittyy oikeus tulla kuulluksi, tulee järjestää vastaajan pyynnöstä kohtuullisessa ajassa toimenpiteistä ilmoittamisen jälkeen sen ratkaisemiseksi, onko turvaamistointa muutettava taikka onko se kumottava tai pidettävä voimassa". On ilmiselvää, että tämä täsmennys olisi tarpeeton, jos 50 artikla koskisi ainoastaan sellaisia turvaamistoimia, joista on päätetty toista osapuolta kuulematta.

Mielestäni ei ole perusteltua väittää, että Alankomaissa käytössä olevan tyyppisestä turvaamistoimenpiteestä on määrätty jo TRIPS-sopimuksen 44 artiklan 1 kohdassa, [73] jolloin 50 artiklassa olisi väistämättä kyse muun tyyppisestä turvaamistoimenpiteestä. Tässä kohtaa tyydyn huomauttamaan ainoastaan, että 44 artiklan 1 kohdassa määrätään mahdollisista oikeussuojakeinoista, eli se on tavaramerkin suojaamista koskeva aineellisoikeudellinen määräys, kun taas 50 artikla on tyypillisesti prosessuaalinen määräys, jota tässä ominaisuudessa on väistämättä pyrittävä soveltamaan aina turvaamistoimenpiteestä päätettäessä, riippumatta siitä, päätetäänkö toimenpiteestä toista osapuolta kuulematta, onko päätös kirjallinen ja saadaanko siitä valittaa. Ongelman sisältöä ei mielestäni voi muuttaa se komission painottama seikka, ettei sopimuksessa vaadita, että teollis- ja tekijänoikeuksien täytäntöönpanemiseksi olisi säädettävä muita menettelyjä kuin ne, joista laissa on yleisesti säädetty; edellytyksenä on nimittäin edelleenkin tietysti se, että kansallisen menettelyn on oltava sen menettelyn mukainen, josta on määrätty asiaa koskevissa TRIPS-sopimuksen määräyksissä.

41. Pitää paikkansa, että Hermèsin, Alankomaiden hallituksen ja komission väitteet tarkkaan katsoen perustuvat pääasiallisesti siihen, että useimmissa tapauksissa — Alankomaiden hallituksen mukaan 95 prosentissa tapauksista — asianosaiset pitävät väliaikaismääräystä lopullisena päätöksenä. Tällaiselle käytännölle ei mielestäni kuitenkaan pidä antaa merkitystä — ja vielä vähemmän ratkaisevaa merkitystä — käsiteltävänä olevaa asiaa ratkaistaessa. Tältä osittain haluan nimittäin todeta yhtäältä, että toimenpide, josta on päätetty tällä tavalla, on *oikeudellisesti* edelleenkin turvaamistoimenpide, [74] ja toisaalta, että ne kiistattomat käytännön hyödyt, jotka johtuvat siitä, että suurimmassa osassa tapauksista ei aseteta mitään määräaikaa pääasian käsittelyn vireille panemiselle, eivät poista kyseisen toimenpiteen väliaikaisuutta. [75]

Tilanne olisi mielestäni toinen vain siinä tapauksessa, että kyseessä olevan kansallisen lainsäädännön voitaisiin katsoa tarjoavan laajemman suojan, kuin mitä TRIPS-sopimuksessa on vaadittu, olematta tietenkään ristiriidassa TRIPS-sopimuksen määräysten kanssa. Tässä tapauksessa ei mielestäni kuitenkaan ole kyse tällaisesta tilanteesta, josta on nimenomaisesti määrätty TRIPS-sopimuksen 1 artiklan 1 kohdassa. Vaikka nimittäin pitäisikin paikkansa, että kun kyseisessä menettelyssä jätetään asianosaisille mahdollisuus tosiasiassa antaa kyseiselle turvaamistoimenpiteelle lopullisen päätöksen arvo, menettelyssä voidaan päästä tehokkaaseen ja lopulliseen tulokseen nopeammin ja vähemmällä vaivalla, tämän

73 — Muistutan, että siltä osin kuin tällä määräyksellä on merkitystä tässä asiassa, siinä määrätään seuraavaa: "Oikeusviranomaisilla tulee olla oikeus määrätä osapuoli lopettamaan loukkaava toimi, muun ohella estääkseen teollis- ja tekijänoikeutta loukkaavia tavaroita siirtymästä toimialueellaan markkinoille — — ."

74 — Tässä kohtaa on syytä korostaa, että — kuten Alankomaiden hallitus on todennut — toimenpide, josta on päätetty, on luokiteltu väliaikaiseksi päätökseksi, ja tämä ominaisuus johtuu nimenomaan siitä, että kyseisen "kort geding" -menettelyn, jossa tuomioistuimen ei sitä paitsi aina tarvitse noudattaa todistelua koskevaa lainsäädäntöä, jälkeen voidaan aina käydä pääasian käsittely.

75 — On nimittäin korostettava, että joissakin tapauksissa väliaikaismääräyksestä päättävä tuomioistuin asettaa siviiliprosessilain 289 §:n mukaisen toimenpiteen myöntämisen edellytykseksi nimenomaan sen, että pääasian käsittely on pantava vireille tietyssä määräajassa. On joka tapauksessa itsestään selvää, että hävinnyt osapuoli voi aina panna vireille pääasian käsittelyn, ja näin on silloinkin kun tätä varten ei ole asetettu määräaikaa (siviiliprosessilain 292 §).

perusteella ei kuitenkaan voida katsoa, että toimenpiteellä annettaisiin teollis- ja tekijänoikeuksille suojaa, joka olisi laajempaa, kuin mihin päästäisiin pääasian vireille panemisella. On nimittäin melkein tarpeetonta todeta, ettei se, että asianosaiset kyseisen toimenpiteen johdosta ja sen perusteella pääsevät sovintoratkaisuun tai edes sopimukseen, millään tavalla takaa tätä, eikä sillä myöskään ole mitään tekemistä suojan laajuuden kanssa. Tähän on lisättävä, että olisi rajoittavaa katsoa, että nimenomaisen määräyksen puuttuessa ainoastaan ne turvaamistoimenpiteet, joista on päätetty toista osapuolta kuulematta, kuuluvat TRIPS-sopimuksen 50 artiklan soveltamisalaan.

42. Loppujen lopuksi katson, että TRIPS-sopimuksen 50 artiklan 6 kohtaa on tulkittava siten, että se käsittää myös sellaiset turvaamistoimenpiteet, joista on päätetty sen jälkeen, kun asianosaisia on kuultu, jotka ovat kirjallisia, joita on asianmukaisesti perusteltu ja joista saadaan valittaa; tällaiset turvaamistoimenpiteet kuuluvat tämän määräyksen soveltamisalaan siitä huolimatta, että asianosaiset tosiasiallisesti pitävät niitä lopullisina päätöksinä. Siltä varalta, että yhteisöjen tuomioistuimen pitäisi todeta kansalliselle tuomioistuimelle, että kyseisellä määräyksellä ei ole välitöntä oikeusvaikutusta, haluan lisätä, ettei mikään näytä estävän sitä tulkintaa, että Alankomaiden lainsäädäntö on yhteensoveltuva niiden TRIPS-sopimuksen määräysten kanssa, joilla on asiassa merkitystä. Kuten edellä on jo todettu, [76] väliaikaismääräyksestä päättävä tuomioistuin voi nimittäin jo kansallisen lainsäädännönkin perusteella tietyissä tapauksissa määrätä asianosaisille määräajan pääasian vireille panemiselle; muistutan, että kyseisessä määräyksessä jätetään oikeusviranomaisille mahdollisuus asettaa kohtuullinen määräaika, jos WTO:n jäsenen tätä asiaa koskeva lainsäädäntö niin sallii, ja siltä varalta, että tätä mahdollisuutta ei ole, määräyksessä itsessään asetetaan tällainen määräaika.

Ratkaisuehdotus

43. Edellä olevan perusteella esitän, että yhteisöjen tuomioistuin vastaisi Arrondissementsrechtbank te Amsterdamin ennakkoratkaisukysymykseen seuraavasti:

Kauppaan liittyvistä teollis- ja tekijänoikeuksien näkökohdista tehdyn sopimuksen (TRIPS) 50 artiklan 6 kohtaa on tulkittava siten, että siinä määrättyihin turvaamistoimenpiteisiin kuuluu myös sellainen väliaikaismääräys, josta on päätetty vastapuolen kuulemisen jälkeen, joka on kirjallinen, jota on perusteltu asianmukaisesti ja josta saadaan valittaa.

76 — Ks. alaviite 75.